

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ
FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos (specializacija – logopedija) studijų
programa, IV kursas

Deimantė Januškevičiūtė

**BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOS MOKINIŲ KIEKYBINIS IR
KOKYBINIS MIKČIOJIMO SUNKUMO ĮVERTINIMAS**

Bakalauro darbas

*Bakalauro darbo vadovė –
lekt. dr. Vilma Makauskienė*

Bakalauro darbo santrauka

Bakalauro darbe analizuojami išoriniai ir vidiniai mikčiojimo požymiai, mokinių požiūris į mikčiojimą ir emocijų įvertinimo metodikos, mikčiojimo požymių įvertinimo metodikos, analizuojamas mikčiojimo sunkumo laipsnių nustatymas.

Suformuluotas tyrimo tikslas, kuriuo buvo siekiama kiekybiškai ir kokybiškai įvertinti mikčiojančių mokinių užsikirtimų dažnumą, pobūdį, įvertinti lydimuosius judesius, remiantis metodiniais Mikčiojimo sunkumo metodikos (SSI) nurodymais ir atskleisti kiekybinio mikčiojimo požymių įvertinimo galimybes.

Tyrimas atliktas stebėjimo metodu, o stebėjimo duomenims papildyti atliktas interviu. Tyrime dalyvavo 27 mikčiojantys moksleiviai, kurie atliko nurodytas skaitymo ir spontaniško bei pasakojimo pagal paveikslėlius užduotis. Stebėjimo metodu buvo siekiama įvertinti moksleivių mikčiojimo ypatumus, o interviu metodas papildė tyrimą atskleisdamas mikčiojančių mokinių požiūrį į savo mikčiojimą, emocines reakcijas, problemas įveikimo galimybes.

Tyrimu nustatyta, jog daugumai mikčiojančių moksleivių būdingiausi išoriniai mikčiojimo požymiai yra: skiemenų ir garsų kartojimas, garsų tęsimas, blokai. Stipresnis mikčiojimas, didesnis užsikirtimų dažnumas būdingas berniukams labiau negu mergaitėms. Taip pat berniukų tarpe pastebėti žymesni lydimieji judesiai. Mikčiojančiųjų požiūris į savo kalbėjimo problemą ir emociniai išgyvenimai skirtingi kiekvieno mokinio atveju. Nors pastebėta tendencija, kad mokiniai linkę neigiamai apibūdinti mikčiojimą. Nepaisant to, dauguma tiriamųjų geba jį valdyti, gana objektyviai vertina mikčiojimo sunkumą, remdamiesi savo patirtimi, dauguma tiriamųjų lanko logopedinius užsiėmimus. Todėl tikėtina, kad išmokti sklandaus kalbėjimo įgūdžiai mažina jų nerimą dėl užsikirtimų ir sudaro palankias galimybes valdyti užsikirtimus.

Esminiai žodžiai: mikčiojantys moksleiviai, mikčiojimo įvertinimas, vidiniai ir išoriniai mikčiojimo požymiai.

Turinys

Bakalauro darbo santrauka.....	2
Įvadas.....	4
1 skyrius. MOKINIŲ MIKČIOJIMO APTARIMAS TEORINIŲ ASPEKTU.....	6
1.1. Mikčiojimo apibrėžtis, priežastys ir raidos stadijos.....	6
1.2. Išoriniai ir vidiniai mikčiojimo požymiai.....	9
1.3. Mokinių požiūrio į mikčiojimą ir emocijų įvertinimo metodikos.....	11
1.4. Mikčiojimo požymių įvertinimo metodikos.....	15
1.5. Mikčiojimo sunkumo laipsnių nustatymas.....	16
2 skyrius. MOKINIŲ MIKČIOJIMO, POŽIŪRIO IR EMOCIJŲ YPATUMAI.....	18
2.1. Tyrimo metodika.....	18
2.2. Tyrimo dalyviai.....	20
2.3. Kiekybinių ir kokybinių mikčiojimo požymių įvertinimas.....	21
2.3.1. Išorinių mikčiojimo požymių įvertinimas.....	21
2.3.2. Mikčiojančių mokinių interviu rezultatai.....	36
Išvados.....	42
Literatūra.....	44
Summary.....	48
Priedai.....	49

Įvadas

Problema ir jos aktualumas. Mikčiojimas yra multidimensinis, sklандаus kalbėjimo sutrikimas, kurį sudaro keletas tarpusavyje susijusių komponentų – kognityvinis, emocinis, motorinis, lingvistinis ir socialinis (Ivoškuvienė, Radavičienė, 2007; Healey, Trautman, Susca, 2004). Iki šiol nėra aišku, kas sukelia mikčiojimą, tačiau nustatyta, kad jį sąlygoti gali neurofiziologinės, genetinės, organinės, biocheminės, psicholingvistinės, socialinės – psichologinės priežastys (Ivoškuvienė, 1999; Makauskienė, 2008). Atsižvelgiant į mikčiojimo požymius, jį sukelusias priežastis, skiriamos šios mikčiojimo rūšys: *neurozinis, panašus į neurozinį, organinis* (Žutautienė, 2000). Kiekviena mikčiojimo rūšis turi savo ypatumų.

Kadangi mikčiojimas yra sudėtingas, apimantis daugelį komunikacijos aspektų, sutrikimas, todėl svarbus visapusiškas ir išsamus mikčiojančiojo įvertinimas, kuriuo remiantis būtų teikiama efektyvi logopedinė pagalba (Makauskienė, Ivoškuvienė, 2008; Shapiro, 1999; Ivoškuvienė, 2000). Įvertinimas pradedamas nuo pokalbių su tėvais, mokytojais ir mikčiojančiu mokiniu, aptariant jų nuomonę, pastebėjimus, reakcijas į problemą ir jos sprendimo būdus. Taikant įvairias užduotis, įvertinami mikčiojančiojo mokinio kalbiniai gebėjimai, išoriniai ir vidiniai mikčiojimo požymiai, sutrikimo įtaka kasdieninėje veikloje. Remiantis mikčiojimo požymiais, jų pasireiškimo kasdieninėse bendravimo situacijose dažnumu bei atsižvelgiant į mikčiojančiojo jausmus ir požiūrį į kalbėjimo problemą, nustatomas mikčiojimo sunkumo laipsnis. Mikčiojančių mokinių įvertinimo procese gali būti taikomi įvairūs testai ir metodai (Makauskienė, Ivoškuvienė, 2008).

Lietuvoje mikčiojimo sunkumo laipsnis dažnai nustatomas remiantis subjektyvia logopedų nuomone, nėra standartizuotos ir patikimos mikčiojimo pokyčių vertinimo metodikos. Tuo tarpu mikčiojimo sunkumo ir logopedinės pagalbos veiksmingumo įvertinimui užsienio šalyse naudojami standartizuoti, kiekybiniai ir kokybiniai testai ir metodikos (pvz., *Mikčiojimo sunkumo testas, Stuttering Severity Instrument*; Požiūrio į bendravimą testas – *Communication Attitude Test, CAT* ir kt.).

Mikčiojimo sunkumo testas yra standartizuota metodika, kurioje pateikiami kiekybiniai rodikliai, apibūrinantys mikčiojimo sunkumo laipsnį, todėl galima nustatyti, kokią pažangą daro mokiniai lankydami logopedines pratybas, ar taikomi tinkami pagalbos mikčiojantiems metodai (Shapiro, 1999). Taikydami kiekybinius mikčiojimo įvertinimo metodus, Lietuvos logopedai galėtų objektyviai nustatyti mikčiojimo sunkumo laipsnį bei jo pokyčius darbo eigoje. Kiekybiniai mikčiojimo įvertinimo metodai padėtų tiksliai nustatyti užsikirtimų dažnumą, trukmę bei antrinius mikčiojimo požymius, atliekant pasakojimo ir skaitymo užduotis (Makauskienė, Ivoškuvienė, 2008).

Tyrimo objektas – mikčiojimo sunkumo įvertinimas, remiantis kiekybine metodika.

Tyrimo tikslas – įvertinti bendrojo lavinimo mokyklos mokinių išorinius mikčiojimo požymius ir jų požiūrį į mikčiojimą bei emocijas, ir atskleisti kiekybinio mikčiojimo požymių įvertinimo galimybes.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti mikčiojimo sampratą, apibūdinti mikčiojimo sunkumo laipsnius, remiantis mokslinė literatūros analize, palyginti Lietuvoje ir užsienyje išskiriamus mikčiojimo sunkumo laipsnius, aprašyti vidinius ir išorinius mikčiojimo požymius.
2. Išanalizuoti mikčiojimo sunkumo įvertinimui Lietuvoje ir užsienyje taikomas metodikas.
3. Ištirti mikčiojančių mokinių išorinius mikčiojimo požymius, remiantis kiekybinės Mikčiojimo sunkumo įvertinimo metodikos nurodymais.
4. Įvertinti mikčiojančių mokinių požiūrį ir emocines reakcijas į mikčiojimą.

Tyrimo dalyviai: tyrime dalyvavo 27 mikčiojantys mokiniai, besimokantys Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose. Tyrimas atliktas 2011 vasario – 2011 balandžio mėnesiais, Baisogalos mokykloje – darželyje, Radviliškio Gražinos pagrindinėje mokykloje, Panevėžio Vilties vidurinėje mokykloje, Raseinių Kalno vidurinėje mokykloje - Katalikiškos dvasios skyriuje, Telšių raj. Varnių M. Valančiaus gimnazijoje, Tauragės Jovarų pagrindinėje mokykloje ir VšĮ Kauno Kalbos Korekcijos centre.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros analizė, stebėjimas, interviu, turinio analizė.

Bakalauro darbo struktūra. Šis bakalauro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas [48 šaltiniai], santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 15 lentelių, 4 paveikslai. Prieduose pateikiama: interviu su mikčiojančiais mokiniais klausimai ir mokinių atsakymai, mikčiojančių mokinių kalbėjimo nesklandumų aprašymai, mikčiojančių mokinių įvertinimo protokolai. Darbo apimtis – 48 puslapiai.

1 skyrius. MOKINIŲ MIKČIOJIMO APTARIMAS TEORINIU ASPEKTU

1.1. Mikčiojimo apibrėžtis, priežastys ir raidos stadijos

Nuo seniausių laikų bandoma išsiaiškinti, kas yra mikčiojimas, kaip jis atsiranda ir kokios priežastys jį sukelia (Carl, Dell, 2000). Priešingai, nei kitų kalbos, kalbėjimo ir komunikacijos sutrikimų, mikčiojimo apibrėžtis nėra vienareikšmė, tiksli ir aiški (Ivoškuvienė, Gerulaitis, Kairienė, Makauskienė, 2010). Mikčiojimas apibūdinamas, kaip komunikacijos sutrikimas, kuris trikdo žmogaus gebėjimą sklandžiai kalbėti ir pasireiškia garsų, skiemenų pakartojimais, tęsimu ar užsikirtimais (Scott, Guitar, Chmela, Fraser, Murphy, Donaher, Caggiano, 2008). Fraser (1998) nurodo, kad mikčiojimas yra kalbėjimo sutrikimas, kuris apima psichinį ir emocinį aspektus, atsiranda bendraujant labiausiai vargindamas kalbantįjį. Mikčiojimas apibūdinamas ir kaip diskoordinacinis, traukulinio pobūdžio kalbos sutrikimas, atsirandantis komunikacijos procese (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1993). Logopedinėje literatūroje mikčiojimas įvardijamas, kaip kalbėjimo tempo ir ritmo sutrikimas (Carl, Dell, 2000; Ivoškuvienė, 1999), o medicininėje literatūroje, kaip kalbos neurozė (logoneurozė). Pasak, Healey, Trautman, Susca (2004), mikčiojimas yra multidimensinis sutrikimas, nulemtas keleto tarpusavyje glaudžiai susijusių komponentų – lingvistinių, motorinių, emocinių, kognityvinių ir socialinių. Makauskienė (2008) nurodo, kad mikčiojimą galima apibūdinti, kaip neurofiziologinį sutrikimą, kurio pasireiškimą lemia sudėtinga įgimtų ir aplinkos veiksnių sąveika ankstyvame amžiuje.

Įvairūs autoriai skirtingai traktuoja mikčiojimą bei jo priežastis. Vieni autoriai mikčiojimą priskiria bendravimo ar komunikacijos sutrikimams (nurodydami pagrindinį mikčiojimo požymį – užsikirtimus ir jų pasireiškimą komunikacijos procese), kiti – traktuoja kaip sklandaus kalbėjimo sutrikimą, tretį – kaip neurozę, dar kiti – kaip išmoktą elgesį ir kt. Todėl skirtingose klasifikacijose, mikčiojimas priskiriamas įvairioms sutrikimų grupėms: 1) emocijų ir elgesio sutrikimams; 2) neurozėms; 3) komunikacijos sutrikimams; 4) sklandaus kalbėjimo ir 5) kalbėjimo ritmo sutrikimams (Ivoškuvienė, Gerulaitis, Kairienė, Makauskienė, 2010). Dauguma autorių (Danilavičius, 2006; Fraser, 1998; Ivoškuvienė, 1999 ir kt.) nurodo, kad mikčiojimas yra vienas sudėtingiausių kalbėjimo sutrikimų. Išskiriamos šios mikčiojimo rūšys: 1) neurozinis, kurį sąlygoja trumpalaikės, bet staigios ir smarkios psichinės traumos; 2) panašus į neurozinį, kurį gali sukelti centrinės nervų sistemos nepilnavertiškumas; 3) organinis, kurį lemia stiprūs organiniai galvos smegenų pažeidimai prenataliniu, perinataliniu ar postnataliniu periodu (Ivoškuvienė, 2000).

Mikčiojimo priežastys gali būti labai įvairios. Buvo manoma, kad viena iš mikčiojimo priežasčių yra pamėgdžiojimas, tačiau Fraser, Ainsworth (1998) nurodo, kad neįmanoma išmokti pamėgdžioti užsikirtimus, be to dauguma mikčiojančiųjų niekada nėra girdėję kito mikčiojančiojo kalbos. Gradaitė (2002), mikčiojimo priežastimi įvardija per didelį Broka centro aktyvumą, kuris reguliuoja balso, kvėpavimo ir artikuliacijos aparato veiklą. Manoma, kad mikčiojimas gali būti

susijęs su įgimta jautresne nervų sistema, todėl šį sutrikimą sunku įveikti. Danilavičius (2006) teigia, kad mikčiojimas – ne tik kalbėjimo tempo ir ritmo nelygumai, bet ir ryškūs centrinės nervų sistemos sutrikimai. Čioraitienė (cit. Gradauskaitė, 2002) nurodo, kad išgąstis gali paskatinti mikčiojimo atsiradimą, bet retai būna tikra priežastimi, nes kai kurie vaikai turi polinkį į kalbėjimo nesklandumus ir jie gali išryškėti išgąščio metu. Emocinis stresas gali pažeisti kiekvieną žmogų, ypač mažą vaiką, tačiau ne visi vaikai, patiriantys stiprias emocijas, pradeda mikčioti (Ainsworth, Fraser, 1998). Mikčiojimo priežastys siejamos su judesių koordinacijos ir veiksmų sekos sutrikimais, natūralių kalbėjimo nesklandumų akcentavimu, genetiniu polinkiu, todėl sunku išskirti, kurią nors vieną mikčiojimo priežastį. Ivoškuvienė (1999) nurodo, kad mikčiojimą gali sukelti šios priežastys: 1) genetinės; 2) organinės; 3) biocheminės; 4) psicholingvistinės; 5) socialinės – psichologinės.

Išskiriami įvairūs mikčiojimą galintys sustiprinti aplinkos veiksniai (Gregory, 1999): bendravimo metu kylanti įtampa (pvz., greitas kalbėjimas, mikčiojančiojo kalbos pertraukimas, mėginimas atspėti, ką mikčiojantysis nori pasakyti, stengimasis įsiterpti į pokalbį ir pan.), dėl gyvenimo būdo kylanti įtampa (pvz., per dideli vaikui keliami reikalavimai, konfliktinės situacijos, nenuoseklus dienos režimas, nuovargis ir kt.). Klausytojo reakcijos kiekvieną mikčiojantį žmogų veikia individualiai, gali sukelti įvairias mikčiojančiojo emocijas ir sustiprinti užsikirtimus (Boodstein, 1995, cit. Hughes, 2008). Johnson (cit.) pažymi, kad mikčiojantieji mikčioja kur kas mažiau kalbėdami su draugais ar šeimos nariais, nei bendraudami su nepažįstamaisiais. Tai rodo, kad kalbėjimo sklandumas keičiasi priklausomai nuo bendravimo situacijos pobūdžio, mikčiojančiojo emocinės būklės, kalbos sudėtingumo ir kitų veiksnių, todėl kartais mikčiojantysis kalba pakankamai sklandžiai, o kitais atvejais stipriai mikčioja. Mikčiojimas gali visiškai išnykti, vėl atsirasti ar sustiprėti. Dažniausiai užsikirtimai sustiprėja, kai padidėja įtampa ir nerimas (Fraser, Ainsworth, 1992). Pasak Makauskienės (2008), mokslininkai dar negali tiksliai atsakyti į klausimą, kodėl vaikas mikčioja, tačiau nurodo daugelį veiksnių, galinčių įtakoti mikčiojimo dinamiką.

Mikčiojimą kilmę aiškina įvairios, neretai viena kitai prieštaraujančios teorijos (Goštautas, Pilkauskienė, Makauskienė, 2002). Remiantis *neuropsichologine teorija* mikčiojimas apibūdinamas kaip kalbinės koordinacijos sutrikimas, kurį nulemia per didelis susijaudinimas ir neadekvačios reakcijos. *Neurozių teorija*, teigia, jog atsiradęs vidinis susijaudinimas, sukelia kvėpavimo, balso aparato veiklos sutrikimus ir kalbėjimo nesklandumus. *Individualiosios psichologijos teorija* mikčiojimą apibūdina kaip tikslingą ir subjektyviai naudingą elgesį, nesąmoningai padedantį mikčiojančiajam apsaugoti savo gyvenimo tikslus ir išlaikyti prioritетines sritis. Remiantis *psicholingvistine teorija*, mikčiojimas gali pasireikšti kartu su kalbos neišsivystymu ar fonologiniais surikimais. *Aplinkos teorija* teigia, kad mikčiojimą sukelia neigiami psichologiniai-socialiniai veiksniai. Jiems priskiriamas netinkamas vaiko auklėjimas, įkylus jo

kalbos taisymas, erzinimas, nesaugumo jausmas, intensyvus kalbos ugdymas ir kt. *Organinė mikčiojimo aiškinimo teorija* nurodo, kad mikčiojimą sukelia organiniai centrinės nervų sistemos pažeidimai (Ivoškuvienė, Radavičienė, 2007). Daugelis mikčiojimo kilmės teorijų keitėsi, atsižvelgiant į mokslinių tyrimų rezultatus, tačiau iki šiol negali paaiškinti visų mikčiojimo atvejų (Fraser, 1998). Pastaruoju metu priimta mikčiojimą aiškinti, kaip multidimensinį sutrikimą (Makauskienė, 2008). Healey, Trautman, Susca (2004), pateikia multidimensinį mikčiojimo aiškinimo modelį, kuriame išskiriami 5 komponentai: kognityvinis, emocinis, lingvistinis, motorinis ir socialinis. Kognityvinis komponentas apima mikčiojančiojo mintis, suvokimą ir požiūrį į savo problemą. Emocinis komponentas apima patirtį, jausmus, emocijas ir nuostatas, kurios lydi mikčiojimą. Lingvistinis komponentas susijęs su mikčiojančiojo kalbiniais gebėjimais ir įgūdžiais. Motorinis komponentas apima mikčiojimo požymius (užsikirtimų dažnumas, tipas, trukmė), antrinius mikčiojimo simptomus, kalbinės motorikos kontroliavimo įgūdžius. Socialiniam komponentui priskiriama komunikacinė kompetencija, susijusi su reakcijomis, kurias mikčiojantysis patiria įvairiose kalbinėse situacijose.

Mikčiojimas dažniausiai prasideda vaikystėje. Breitenfeldt, Lorenz (2007) teigia, kad mikčiojimo pradžia yra 6 - 7 gyvenimo metai. Kiti autoriai nurodo, kad mikčiojimas dažniausiai parsideda 2 – 4 gyvenimo metais (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1993; Kačiušytė – Skramtai, 2010; Conture, Fraser, 1999), kai vaikas pradeda kalbėti savarankiškais frazėmis. Intensyviu kalbos raidos laikotarpiu gali išryškėti pirmieji mikčiojimo požymiai, kaip neatitikimas tarp sukaupėtų kalbinių priemonių ir gebėjimo išreikšti savo poreikius ar mintis. Danilavičius (2006) teigia, kad mikčiojimo pradžia gali būti staigi, tačiau užsikirtimai gali reikštis ir palaipsniui, nepastebimai. Conture, Fraser (1994) teigia, kad mikčiojimas dažnai prasideda tuomet, kai vaikas pradeda kalbėti staiga ir stengiasi pasakyti kuo daugiau žodžių. Ankstyvame amžiuje svarbu skirti normalius kalbėjimo nesklandumus – fiziologinę iteraciją nuo mikčiojimo, kurie neretai būna labai panašūs (Makauskienė, 2008, Kačiušytė – Skramtai, 2002). Pasak Danilavičiaus (2006) vaiko mąstymas, vidinės kalbos gramatika, kuri yra paremta klausa, negali pilnai realizuotis dėl kalbėjimo motorinio analizatoriaus vystymosi atsilikimo ir vaikas pradeda kartoti skiemenis, žodžius. Kitaip tariant, vaikas yra pakankamai intelektualus, tačiau neturi pakankamai kalbinių priemonių savo mintims išreikšti (Garšvienė, Ivoškuvienė, 2003). Anot, Ainsworth, Fraser (1992), garso kartojimas ar tęsimas kartais gali atsirasti kiekvieno vaiko kalboje, tačiau jei tai kartojasi dažnai, daugelyje kalbinių situacijų ir trukdo vaikui bendrauti, nesklandumus galima laikyti pirmaisiais mikčiojimo požymiais. Gali pasireikšti ir kiti mikčiojimo požymiai: sunkiai pastebimas arba labai ryškus raumenų aplink burną ir žandikaulį virpėjimas (tremoras), balso tono pakėlimas, kuris atsiranda tuomet, kai vaikas stengiasi „išstumti įstrigusį“ žodį, artikuliacinio aparato įtampa, tam tikrų žodžių ar situacijų vengimas, varžymasis, nenoras bendrauti ir kt.

Išskiriami du mikčiojimo raidos etapai: 1) mikčiojimo pradžia (2-5 metai); 2) mikčiojimo įsitvirtinimas (5-7 metai) (Kačiušytė – Skramtai, 2010). Šiame amžiaus tarpsnyje sparčiai tobulėja vaiko kognityviniai, socialiniai gebėjimai, lavėja emocijos, todėl mikčiojimas gali nulemti vaiko požiūrį į kalbėjimą, bendravimą ir paskatinti neurozinių asmenybės savybių formavimąsi. Bloodstein (cit. Makauskienė, 2008) išskyrė šias mikčiojimo raidos stadijas:

1 stadija. Šioje stadijoje nesklandumai pasireiškia epizodiškai, esant tam tikroms komunikacinės įtampos sąlygomis (susijaudinęs, pavargęs ir pan.). Pagrindiniai požymiai yra pakartojimai, užsikirtimai žodžio, frazės ar sakinio pradžioje. Prasidėjus mikčiojimui vaikai dažniausiai dar nejaučia nerimo, diskomforto dėl savo kalbėjimo.

2 stadija. Šioje stadijoje kalbėjimo nesklandumai yra pastovūs. Vaikas ima suvokti, kad jis mikčioja ir dėl to ima nerimauti. Mikčiojimas ima stiprėti susijaudinus ar greitai kalbant.

3 stadija, kurioje mikčiojimo sunkumas kinta priklausomai nuo kalbinės situacijos (ramioje aplinkoje mikčiojimas susilpnėja, o jaučiant nerimą - sustiprėja). Šioje stadijoje būdingas kalbinių situacijų vengimas, ar tam tikrų žodžių keitimas, atidėliojimas ištarti. Vaikas ima jausti baimę ir nusivylimą.

4 stadija. Joje pastebima, jog mikčiojantysis jaučia nerimą ir įtampą, vengia tarti sunkesnius žodžius, atsiranda garsų, žodžių, situacijų baimė.

Breitenfeldt, Lorenz (2007) nurodo, kad dažnai mikčiojimas intensyvėja jau vaikystėje, tačiau beveik visada sustiprėja paauglystėje (11 – 16 gyvenimo metais).

1.2. Išoriniai ir vidiniai mikčiojimo požymiai

Išoriniai mikčiojimo požymiai – tai kalbėjimo nesklandumai, kuriuos girdėdami atpažįstame mikčiojantįjį. Dažniausi mikčiojimo požymiai yra skiemenų, garsų kartojimas, garsų tęsimas ir artikuliacinio aparato įtampa. Breitenfeldt, Lorenz (2007) nurodo, kad pirmieji vaiko mikčiojimo požymiai yra įtampos lydimi pakartojimai. Kalbos organų traukuliai, atsiranda bendraujant, išsakant mintis, dažniausiai sudėtingesnėse situacijose (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1997). Reikia pažymėti, kad užsikirtimai gali nepasireikšti dainuojant, deklamuojant, tariant pavienius žodžius ir pan. Pagal periferiniame kalbėjimo aparate pastebimus traukulius išskiriamos mikčiojimo formos (Garšvienė, Ivoškuvienė, 2003; Garšvienė, Ivoškuvienė, 1993). „Kloniniai traukuliai – greiti vienas po kito vykstantys raumenų susitraukimai ir atsipalaidavimai“ (cit. Ivoškuvienė, 1984, p. 4). Dėl šio tipo traukulių keletą kartų kartojamas pirmas žodžio garsas, rečiau – skiemuo (Garšvienė, Ivoškuvienė). „Toniniai traukuliai – raumenų susitraukimas ir ilgokai trunkantis priverstinis jų įsitempimas ar atsipalaidavimas (cit. Ivoškuvienė, 1984, p.4).“ Esant šio tipo traukuliams kalbėjimo organai spazmiškai susitraukia ir pirmas žodžio garsas ilgam įstringa (Garšvienė, Ivoškuvienė, 2003). Šiuo atveju prieš kalbėjimą, atsiranda pauzė galinti trukti nuo 1 iki 30 sekundžių. Spazmai gali atsirasti įvairiose kalbėjimo aparato dalyse: kvėpavimo aparate, balso

aparate, artikuliaciniame aparate, pagal tai nurodomos ir spazmų rūšys. Pagal vyraujančią traukulių rūšį išskiriamos tokios formos: klonotoninė (vyrauja kloniniai traukuliai) ir tonokloninė (vyrauja toniniai traukuliai). Kartais pastebima ir su nosiniu atspalviu mikčiojančiojo kalba, kadangi mikčiojantieji kalbėdami iškvepia orą pro nosį.

Be pagrindinių mikčiojimo požymių – užsikirtimų, mikčiojantiems būdingi dar ir kiti išoriniai požymiai. Jie vadinami antriniais mikčiojimo simptomais, lydimaisiais judesiais. Pasak Fraser (1998), antriniai simptomai – nenormalūs veiksmai ar judesiai kuriuos atlieka mikčiojantysis bandydamas kalbėti. Tai gali būti užsimerkimas, mojavimas rankomis, įvairios grimasos, galvos ir kitų kūno dalių trūkčiojimai, lūpų atkišimas, kosėjimas, mirksėjimas, lūpų, veido tremoras, kalbėjimas įkvepiant ar sulaikant kvėpavimą. Neretai, antriniams požymiams priskiriami įterpiniai (pvz., žinai, nu), kitaip dar vadinami embolofrazėmis, bei žodžio ar frazės kartojimas prieš baimę keliantį žodį. Šie požymiai atsiranda pamažu, siekiant įveikti užsikirtimus. Mikčiojantysis jais naudojasi, nes mano, kad tai padeda sklandžiau kalbėti, ištarti „sunkesnius“ garsus ar žodžius (Breitenfeldt, Lorenz, 2007). Kaip teigia Sheeman¹ (2008), mikčiojimo požymiai yra individualūs ir kiekvienas mikčiojantysis turi savo, dažniausiai naudojamus būdus, kurie padeda išvengti kalbėjimo baimės. Lydimieji judesiai gali būti valingi ir nevalingi. Siekiant palengvinti kalbėjimą, dažnai kartojami valingi judesiai gali tapti nevalingais. Pavyzdžiui, mikčiojantysis mojuoja rankomis, jausdamas, kad tardamas žodį mikčios. Jei mojuodamas rankomis mikčiojantysis žodį ištaria sklandžiai, mano, kad lydimieji judesiai jam gelbsti ir pradeda juos vartoti vis dažniau ir tai palaipsniui tampa įpročiu (Breitenfeldt, Lorenz). Neretai atsitinka taip, jog kadaise buvę pagalbiniai judesiai ilgainiui tampa pataloginiais, lydimaisiais judesiais (Fraser, 1998), o kartu ir mikčiojimo dalimi. Kai vieni judesiai nebegelbsti, mikčiojantysis ima naudoti ir kitus būdus, juos taiko nesąmoningai, tiesiog iš įpratimo. Kadangi kiekvienas mikčiojantysis mikčioja skirtingai, tai ir įveikdamas užsikirtimus įgyja individualių antrinių požymių (Breitenfeldt, Lorenz).

Išoriniai mikčiojimo požymiai yra tik viena šios problemos dalis. Užsikirtimų sunkumas dažnai susijęs su mikčiojančiojo reakcija į užsikirtimus, savęs vertinimu, jausmais ir emocijomis (Fraser, 1998), kurie vadinami vidiniais mikčiojimo požymiais. Emocijos ir jausmai tai santykio su savimi ir aplinka išgyvenimai, kurie kyla tuomet, kai yra tenkinami arba netenkinami žmonių poreikiai. Kai poreikiai tenkinami, kyla teigiami, malonūs, jų netenkinant – neigiami, nemalonūs emociniai išgyvenimai (Lesinkienė, Karalienė, 2008). Mikčiojantieji dėl kritiško aplinkinių požiūrio, neigiamo savo kalbėjimo vertinimo ar nesėkmingų mėginimų įveikti bendravimo sunkumus dažnai jaučia nemalonus emocinius išgyvenimus. Scott ir kt. (2008) nurodo, kad pagrindiniai jausmai, kuriuos patiria mikčiojantieji mokiniai yra frustracija, nerimas, drovumas, ir gėda. Sheehan (2008) mikčiojimą lygina su ledkalniu, nes toji mikčiojimo dalis, kurią žmonės

¹ The Stuttering Foundation of America (2008). *Advice to those who stutter*. Memphis: Tennessee.

mato ir girdi yra lyg nedidelė ledkalnio viršūnė esanti virš vandens. Žymiai didesnė mikčiojimo dalis — visi neigiami jausmai ir pergyvenimai, kuriuos patiria mikčiojantysis, yra nematoma. Vienas dažniausiai mikčiojimą lydinčių jausmų yra kalbėjimo baimė. Lesinkienė, Karalienė (2008) nurodo, kad baimė yra ryškaus nerimo būklė, susijusi su tam tikru objektu, žmogumi ar situacija. Dažnai kartu su baime mikčiojantieji jaučia ir nuolatinę įtampą, nes įsivaizduoja, kad kiti juos niekina dėl mikčiojimo, nusivilia savimi. Išskirtinumo jausmas sukelia nepatogumą, diskomfortą, varžymąsi, skatina bendravimo vengimą. Natūrali fizinė reakcija į neigiamus jausmus yra raumenų įtampa. Mikčiojantieji jaučiasi sutrikę, todėl pasitelkdami raumenų įtampą, jie stengiasi išvengti užsikirtimų. Emocinės reakcijos sukelia dar didesnę įtampą ir sustiprina mikčiojimą (Aten², 2008). Svarbu paminėti, jog kai kurie vaikai dėl mikčiojimo nejaučia neigiamų emocijų. Scott ir kt. (2008) nurodo, kad vaiko patiriami jausmai nėra susiję su mikčiojimo sunkumu. Kai kurie stipriai mikčiojantys vaikai, neišgyvena neigiamų emocijų, kai tuo tarpu kiti, kurie mikčioja nežymiai, jaučiasi sunerimę ir išsigandę.

Ikimokyklinio amžiaus vaikai dažniausiai nepatiria neigiamų emocijų, nes jie nėra kritiškai savo kalbos atžvilgiu, neidentifikuoja savęs, kaip mikčiojančiojo, nepastebi, kuo jie skiriasi nuo savo bendraamžių. Ikimokykliniame amžiuje vaiko požiūris į mikčiojimą priklauso nuo tėvų požiūrio ir elgesio. Vyresniame amžiuje mokiniai vis labiau reaguoja į bendraamžių pastabas, jautriai priima patyčias ir erzinimus, kurių dažnai patiria dėl savo kalbėjimo problemos, jaučiasi atstumti, baugštūs (Menzies, Onslow, Packman, O'Brian, 2009; Roth, Beal, 1999; Ivoškuvienė, Makauskienė, 2009; Bankauskienė, Jegelevičienė, 2006). Todėl mikčiojimas neigiamai veikia mikčiojančiojo savęs įsivaizdavimą, tampa bendravimo kliūtimi (Ivoškuvienė, Makauskienė, 2009). Mokiniai jaučiasi atstumti, nepriimti, kitokie, nei kiti vaikai, todėl dažnai save nuvertina, sumažėja jų savigarba (Roth, Beal, 1999). Didelę reikšmę savęs suvokimui daro aplinkinių reakcijos ir požiūris į mikčiojančiojo kalbėjimą. Swartz, Gabel, Irani, (2009) teigia, kad mikčiojantys mokiniai pastebi neigiamą aplinkinių požiūrį, formuojasi nepilnavertiškumo jausmas, nes jiems sunku išreikšti savo jausmus ir emocijas, o tai veikia daugelį gyvenimo sričių (Hughes, 2008; Breitenfeldt, Lorenz, 2007). Dėl to formuojasi neigiamos asmenybės savybės: uždarumas, negatyvizmas, nepasitikėjimas savimi ir kt. (Bankauskienė, Jegelevičienė, 2006). Kaltės, nusivylimo ir gėdos jausmai gali sukelti pasitikėjimo savimi problemų (Breitenfeldt, Lorenz).

1.3. Mokinių požiūrio į mikčiojimą ir emocijų įvertinimo metodikos

Labai svarbus yra mikčiojimo įvertinimas, kuris turi būti, kiek įmanoma įvairiapusiškesnis. Vertinant mikčiojimą reikėtų siekti kuo tiksliau sužinoti, kaip suvokia, vertina ir apibūdina kylančius sunkumus pats mikčiojantysis, jo tėvai ir pedagogai. Išsiaiškinti, ar mokiny-

² The Stuttering Foundation of America (2008). *Advice to those who stutter*. Memphis: Tennessee.

sulaukė pagalbos ir kokia pagalba jam buvo teikiama, kokių rezultatų pasiekta, kaip sekėsi, kokių sunkumų kilo ir pan. Tyrimą sudaro šios dalys:

- 1) Pedagoginės, psichologinės, medicininės anamnezės duomenų rinkimas ir analizavimas;
- 2) Mikčiojančiojo mokinio tyrimas, siekiant atskleisti fizines, psichologines asmens savybes, kiekybinius ir kokybinius mikčiojimo požymius. Svarbu įvertinti, kokie veiksniai įtakoja konkretaus vaiko kalbą, ištirti jo kalbines galimybes bei aplinką (Makauskienė, Ivoškuvienė, 2008).

Pasak Guitar (cit. Swartz Gabel Irani, 2009) mikčiojimas – tai kompleksinis komunikacijos sutrikimas, kuris ne tik trikdo sklandų kalbėjimą, bet ir sukelia neigiamas emocijas bei reakcijas tiek kalbančiajam, tiek ir klausančiajam. Požiūris gali būti apibūdinamas, kaip bendras įvairių objektų vertinimas, tai gali būti fiziniai objektai, žmonės, politika, elgesys ir kt. Požiūriu taip pat gali būti laikomas tam tikras polinkis elgtis tam tikrais būdais. Požiūris susideda iš emocinio, elgesio ir pažintinių komponentų. Paprastai požiūris yra nepastovus, kintantis (Hughes, 2008). Požiūriui apibūdinti gali būti vartojami sinonimiški terminai: suvokimas, įsitikinimai, emocijos. Požiūrio rodikliai gali būti suskirstyti į 3 pagrindines kategorijas: pažinimo (kuri apima suvokimą ir įsitikinimus), emocinę (apimančią emocijas ir jausmus, apie kuriuos galima spręsti iš fiziologinių rodiklių, tokių kaip padidėjęs kraujospūdis, paraudimas, prakaitavimas bei iš pokalbio su mikčiojančiuoju) ir elgesio (veiksmai ir elgesys bendravimo metu). Pasak Chmela, Reardon (cit. Goštautas, Pilkauskienė, Makauskienė, 2002) mikčiojančiojo požiūris į savo problemą priklauso nuo aplinkinių svarbių asmenų (suaugusiųjų ir bendraamžių) reakcijos, paties mikčiojančiojo asmenybės savybių ir savęs vertinimo.

Kadangi mikčiojantieji negali laisvai kalbėdami išreikšti savo norų, poreikių, minčių, jie ima gėdytis kalbėti, vengti kalbinių situacijų (Goštautas, Pilkauskienė, Makauskienė). Todėl įvertinant mikčiojantį mokinį, didelis dėmesys turėtų būti skiriamas išsiaiškinti mokinio požiūrį į mikčiojimą bei emocijas, kadangi mikčiojimas įtakoja daugelį mikčiojančiojo gyvenimo sričių - bendravimą, tarpasmeninius santykius bei savęs vertinimą (Makauskienė, 2008). Dažnai dėl mikčiojimo kinta žmogaus asmenybė, elgesys, vaikai neretai tampa užsidarę, užsispyrę, agresyvūs, juos gali kamuoti ir depresija (Ivoškuvienė, 2000).

Užsienio šalyse mikčiojančių mokinių (nuo 8 metų) požiūriui įvertinti taikomas *Požiūrio į bendravimą testas* (Communication Attitude Test – CAT). Tai gana tiksli, praktika pagrįsta ir patikima tyrimo metodika, skirta įvertinti mokinių požiūrį į kalbėjimą ir emocijas (DeKort, 1997). Mokiniam pateikiami 35 sakiniai ir prašoma pažymėti ar nurodyti teiginiai tinka pačiam mikčiojančiajam (Brutten, Dunham, 2002). *Požiūrio į bendravimą testo* klausimus, galima suskirstyti į keturis pagrindinius blokus: 1) teiginiai, skirti išsiaiškinti, kaip mikčiojantieji mokiniai jaučiasi dėl savo mikčiojimo; 2) teiginiai, skirti išsiaiškinti kaip mikčiojantys mokiniai įsivaizduoja suaugusiųjų požiūrį į jų mikčiojimą; 3) teiginiai apie užsikirtimų metu jaučiamą fizinę įtampą; 4)

kaip mikčiojantieji jaučiasi, kai jiems reikia kalbėti mokykloje (DeKort, 1997). Kiekvienas teiginys pateiktas taip, kad atspindėtų neigiamą ir teigiamą požiūrį į kalbėjimą (pvz., Aš blogai kalbu). Jeigu vaikas pažymi, kad šis teiginys jam tinka, atsakymas vertinamas 1 balu. Atsakius į visus klausimus apskaičiuojamas galutinis rezultatas. Didesnis susumuočių atsakymų skaičius rodo labiau neigiamą mikčiojančiojo požiūrį į bendravimą. Didžiausias galimas rezultatas yra 35 taškai. Iš atsakymų galima spręsti, ką moksleivis mano apie savo kalbėjimą, kaip vertina aplinkinių reakcijas, kaip jis jaučiasi mikčiodamas, su kokiais sunkumais susiduria kasdieninėse situacijose (pvz., aš nesijaudinu užduodamas mokytojų klausimą; mano klasės draugai nemano, jog aš kalbu juokingai; man sunku kalbėti su nepažįstamaisiais ir pan.). Atlikti tyrimai rodo, kad mikčiojančių ir sklandžiai kalbančių mokinių rezultatai skiriasi, t.y. labiau neigiamas požiūris į savo kalbėjimą yra pastebėtas tarp mikčiojančių mokinių (Kawai, Nihobashi, Healey, Vanryckeghem, 2006; DeKort, 1997).

Mikčiojančiųjų mokinių požiūrio įvertinimui taip pat naudojamas *Kalbėjimo sunkumų testas mikčiojantiems pradinės mokyklos mokiniams* (The Problem Profile For Elementary-School-Age Children Who Stutter About Talking. Testą sudaro 7 atviri klausimai (pvz., Su kuo tau patinka kalbėti? Kas su tavimi daugiausiai kalba? Kas pertraukia? Kaip manai, kas yra geras pašnekovas?; Kada tu nori kalbėti sklandžiai). (DeKort, 1997). Tai nestandartizuota tyrimo priemonė skirta įvertinti mikčiojančių mokinių požiūrį, o gautų duomenų interpretacijos gana subjektyvios. Todėl specialistams turintiems mažiau patirties dirbant su mikčiojančiais mokiniams, gali būti sunku interpretuoti duomenis.

Be minėtų metodikų mokinių požiūrio ir emocijų įvertinimui naudojamas *Kalbinių situacijų klausimynas* (Speech Situation Checklist, SSC), kuris yra viena iš sudėtinių *Elgesio įvertinimo metodikos* (Behaviour Assessment Battery BAB) dalių. Metodiką sudaro užduotys skirtos atpažinti mikčiojimą ir natūralius kalbėjimo nesklandumus, įvertinti vaiko jautrumą, sužinoti kaip jis elgiasi bendraudamas ir ką galvoja apie savo kalbėjimą. Šis klausimynas padeda priimti diferencinius diagnostinius sprendimus ir planuojant logopedinės pagalbos tikslus (Cocco, Bernardini, Zmarich, Vanryckeghem, Brutten, 2010). *Kalbinių situacijų klausimynas* buvo sukurtas, kaip bandomasis testas išsiaiškinti su kalbėjimu susijusį nerimą ir atskleisti kalbėjimo sunkumus. Metodika remiasi neigiamų emocijų stebėjimu ir pačių mikčiojančiųjų nuomone apie kalbėjimo nesklandumų pasireiškimą skirtingose situacijose. Klausimynas suteikia informacijos apie individo emocinę reakciją į mikčiojimą ir kalbėjimo nesklandumų poveikį bendravimo procese. Klausimyną sudaro 55 kalbinių situacijų sąrašas. Mokiniai savo atsakymus turi įvertinti 5 balais ir pažymėti dvejose skalėse: 1) emocinė reakcija, 2) kalbėjimo nesklandumai. Pirmoje skalėje vaikų yra prašoma nurodyti savo emocines reakcijas, pasirenkant galimus atsakymus (pvz., nuo *nebijau*, iki *labai bijau*), o antroje – įvertinti savo kalbėjimo sklandumą (pvz., nuo *jokių problemų* iki *labai daug problemų*). Klausimynas padeda išsiaiškinti mokinių nerimo stiprumą ir jų nuomonę apie

mikčiojimo sunkumą skirtingose kalbinėse situacijose (Bernardini, Cocco, Zmarich, Vanryckeghem, Brutten, 2010).

Mokinių požiūriui ir emocijoms įvertinti taip pat taikomas *Mikčiojančių vaikų erzinimo ir patyčių klausimynas* (Teasing and Bullying questionnaire for Children who Stutter). Mikčiojantys mokiniai dažnai yra erzinami ir patiria patyčias dėl mikčiojimo, kurios gali lemti neigiamas emocijas ir požiūrį į bendravimą. Ši anketa skirta įvertinti, kaip dažnai mikčiojimas įtakoja vaikų erzinimus ir patyčias, palyginti mikčiojančių ir sklandžiai kalbančių mokinių patiriamų patyčių dažnumą. (Langevin, 2001). Daugelis autorių nurodo, kad mikčiojantys vaikai dažnai tampa patyčių ir užgauliojimų aukomis (Bloom, Cooperman, 1999; Gregory, 2003; Shapiro, 1999). Klausimyną sudaro keturios skalės, kuriose mokiniai prašomi nurodyti ar jie patiria patyčias dėl mikčiojimo ar kitų priežasčių mokykloje ir atostogų metu. Kiekviena skalė turi dažnumo / įtakos subskales. Anketa sudaro trys dalys: 1) informacinė dalis skirta įsitikinti ar tiriamieji gerai supranta klausimus; 2) dalis skirta išsiaiškinti ar vaikas yra erzinas dėl mikčiojimo mokykloje ir atostogų metu; 3) dalis skirta įvertinti erzinimą / patyčias dėl kitų priežasčių (ne dėl mikčiojimo). Mokiniais pateikiami tokie klausimai: Ar tu buvai erzinas patyčias dėl mikčiojimo mokykloje? Kaip dažnai per paskutiniuosius metus buvai erzinas mokykloje dėl mikčiojimo? Kaip labai erzinas / patyčios dėl mikčiojimo tave liūdina? ir kt. (Langevin, Bortnick, Hammer, Wiebe, 1998).

Lietuvoje vertinant mokinių požiūrį į mikčiojimą ir emocijas organizuojamas pokalbis pateikiant įvairius klausimus. Taip pat gali būti naudojama Mikčiojančiųjų mokinių požiūrio skalė (Attitude Scale For Stutterers, Breitenfeldt, Lorenz, 2007). Tuo tarpu jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikai gali nesugebėti išreikšti savo jausmų žodžiu, todėl atliekamos įvairios užduotėlės: mikčiojimo piešinys, A-19 skalė, Kas tau tinka?, Nebaigti sakiniai, Nerimo laipteliai, Aš mokykloje ir kt. Analizuojant surinktus duomenis, reikėtų atsižvelgti į vaiko savęs vertinimo, bendravimo su šeima ir bendraamžiais ypatumus, mikčiojimo minėjimo dažnumą atsakymuose (Makauskienė, Ivoškuvienė, 2008). Mikčiojančiojo požiūrio į mikčiojimą įvertinimas yra svarbus ir tuo, jog išsamiai išsiaiškinus bendravimo metu kylančias emocijas, požiūrį, galima numatyti tinkamus pagalbos būdus. Įvertinant požiūrį į mikčiojimą, aptariami 2 aspektai. (Ivoškuvienė, 2000):

- 1) pokalbiai su tėvais apie jų požiūrį į vaiko mikčiojimą;
- 2) paties vaiko emocijų ir požiūrio į savo problemą, nustatymas.

Požiūris ir emocijos vertinamos naudojant įvairias metodikas ir užduotis. Ivoškuvienė (2000) nurodo, kad mikčiojimo piešinys suteikia daug informacijos apie vaiko požiūrį į savo mikčiojimą, jausmus, kuriuos jis patiria kasdieninėse situacijose. Anot, Lesinkienės, Karalienės (2008), piešiant eina kryptis iš vaiko vidaus į išorę, todėl piešimas, kaip projekcinio asmenybės tyrimo dalis, gali būti naudojamas požiūriui ir emocijoms į savo mikčiojimą, įvertinti. Reikėtų stebėti vaiką,

pakartotinai įvertinti, kadangi mikčiojančiųjų emocijos nėra pastovios ir priklausomai nuo to, kaip jis jaučiasi keičiasi ir mikčiojimo dinamika. (Ivoškuvienė).

1.4. Mikčiojimo požymių įvertinimo metodikos

Garšvienė, Ivoškuvienė (2003) nurodo, kad mikčiojimas yra vienas iš labiausiai atkreipiančių dėmesį sutrikimų, nes, priešingai, nei jausmai ir emocijos, užsikirtimai yra labai pastebimi. Išoriniams mikčiojimo požymiams įvertinti užsienio šalyse plačiai naudojama *Elgesio įvertinimo metodika* (Behaviour Assessment Battery, BAB), kurią taikant, gauti rezultatai lyginami su nuo 6 iki 16 metų amžiaus vaikų kalbėjimo nesklandumų normatyviniais duomenimis. Metodika išbandyta su daugybe mikčiojančiųjų visame pasaulyje (Vanryckeghem, Brutten, 2006). Taikant šią metodiką galima išsiaiškinti vaiko nuomonę apie mikčiojimą, kaip jo kalbėjimą veikia jausmai ir kaip mikčiojantysis elgiasi užsikirtimų metu. Kalbėjimo nesklandumų (Speech Disruption, SD) įvertinimui skirti klausimai padeda atskleisti vaikų elgesį bendravimo metu, kuris tampa svarbus tiek kalbant sklandžiai, tiek mikčiojant (Cocco, Bernardini, Zmarich, Vanryckeghem, Brutten, 2010). Elgesio klausimų sąrašas (The Behavioral Checklist, BLC) atskleidžia kaip vaikas elgiasi mėgindamas įveikti kalbėjimo nesklandumus (Brutten, Vanryckeghem, 2006), suteikia informacijos apie mikčiojančiojo elgesio modelius įvairiose kalbinėse situacijose.

Vertinant išorinius mikčiojimo požymius užsienio šalyse plačiai naudojamas *Mikčiojimo sunkumo testas vaikams ir suaugusiems* (Stuttering Severity Instrument for children and adults, Riley, 1994), kadangi teste pateikiamos užduotys skaitantiems ir neskaitantiems. Taikant Mikčiojimo sunkumo testą, nustatomas lengvo, vidutinio ar sunkaus laipsnio mikčiojimas, įvertinami kiti kalbėjimo ir/ar kalbos sutrikimai (Makauskienė, 2008). Šis tyrimo instrumentas atitinka paprastumo, objektyvumo, patikimumo ir validumo kriterijus. Statistinis patikimumas leidžia naudoti šį instrumentą ne tik vaikų ir suaugusiųjų mikčiojimui įvertinti, bet ir mokslinių tyrimų tikslams. Įvertinimas atliekamas analizuojant kalbėjimo pavyzdį ir garsų skaitymą. Kiekybiškai vertinami 3 mikčiojimo parametrai: užsikirtimų dažnumas, trukmė ir lydimieji judesiai. Užsikirtimų dažnumas įvertinamas apskaičiuojant nesklandžiai ištartų žodžių procentą mikčiojančiojo kalboje ir skaitant jo amžių atitinkantį tekstą. Užsikirtimų trukmė apskaičiuojama išvedant 3 ilgiausių užsikirtimų vidurkį 100 žodžių segmente. Lydimieji judesiai vertinami pagal tai, kiek jie dominuoja, ar dažnai mikčiojantysis juos vartoja ir kiek jie yra pastebimi (Makauskienė, Ivoškuvienė, 2008). Lydimieji judesiai yra įvertinami 5 taškų skale, nuo 0 iki 5, kiekvienoje iš 3 kūno dalių (veido, galvos, galūnių). Makauskienė, Ivoškuvienė (2008) nurodo, kad užsikirtimų dažnumas gali būti vertinamas 2 būdais: skaičiuojant mikčiojant ištartus žodžius arba skiemenis. Atliekant įvertinimą, reikėtų įrašyti vaiko kalbėjimą, kuris būtų ne trumpesnis kaip 5 minučių trukmės ir apie 300 žodžių.

Svarbu paminėti, kad Lietuvoje išoriniai mikčiojimo požymiai vertinami subjektyviai, nėra parengtos kiekybinės užsikirtimų analizavimo metodikos, kuri leistų nustatyti mikčiojimo pokyčius logopedinės pagalbos procese ar baigus pratybas.

1.5. Mikčiojimo sunkumo laipsnių nustatymas

Mikčiojimo sunkumas priklauso nuo įvairių veiksnių: pašnekovo reakcijos, mikčiojančiojo savijautos, požiūrio į mikčiojimą ir kalbinės aplinkos (Goštautas, Pilkauskienė, Makauskienė, 2002). Nustatyti mikčiojimo sunkumo laipsnį svarbu dėl keleto priežasčių. Viena iš jų yra tai, kad iš dalies mikčiojimo sunkumas nulemia asmenybės pokyčius (Ivoškuvienė, 1999). Taip pat įvertinti mikčiojimo sunkumą būtina todėl, kad atsižvelgiant į sutrikimo pobūdį mikčiojančiajam būtų suteikta reikalinga pagalba, būtų galima įvertinti taikomų metodų efektyvumą ir kurti naujas, individualias strategijas (Ivoškuvienė, Radavičienė, 2007).

Mikčiojimo sunkumo laipsniams nustatyti užsienio šalyse yra taikoma *Mikčiojimo sunkumo skalė* (Scale for Rating Severity of Stuttering). Šioje skalėje pateikiami 7 mikčiojimo sunkumo laipsniai: labai nežymus, nežymus, nežymiai vidutiniškas, vidutinis, vidutiniškai žymus, žymus, labai žymus mikčiojimas (Shapiro, 1999). Skalę sudaro kontinuumas su vienodai didėjančiais intervalais. Mikčiojimo sunkumo skalė gali būti naudojama vertinant teikiamos pagalbos veiksmingumą, t.y. kaip kinta mikčiojimo sunkumas. Mikčiojimo sunkumo laipsnis nustatomas vertinant užsikirtimų dažnumą, trukmę, raumenų įtampą artikuliaciniame aparate ir lydimuosius judesius. Skalėje pateikiami šie mikčiojimo sunkumo laipsniai:

- *labai nežymus mikčiojimas* - užsikirtimų dažnumas 1% (ištarus 100 žodžių mikčiojama tik vieną kartą), nežymi artikuliacijos aparato įtampa, užsikirtimai trunka trumpiau nei 1 sek., nėra lydimųjų judesių;
- *nežymus mikčiojimas* – užsikirtimų dažnumas 1 - 2%, nežymi artikuliacijos aparato įtampa, tik keletas užsikirtimų trunka 1 sek., kiti yra trumpesni, būdingas skiemenų kartojimas, nėra lydimųjų judesių;
- *nežymiai vidutiniškas* – užsikirtimų dažnumas 2 - 5% , nors ir matoma, tačiau artikuliacijos aparato įtampa nedidelė, dauguma užsikirtimų trunka ne ilgiau nei 1 sek., dažnesnis skiemenų ir garsų kartojimas, nėra lydimųjų judesių;
- *vidutinis mikčiojimas* – užsikirtimų dažnumas 5 - 8%, akivaizdi artikuliacijos aparato įtampa, užsikirtimų trukmė apie 1 sek., mikčiojimas sutrikdo kalbėjimo sklandumą (sunku ištarti kai kuriuos garsus ar žodžius), kartais atsiranda lydimieji veido ir kūno judesiai;
- *vidutiniškai žymus* – užsikirtimų dažnumas 8 - 12%, pasireiškia nuolatinė artikuliacijos aparato įtampa, užsikirtimų trukmė apie 2 sek., garsai tariami sunkiai, dažni veido mimikos pasikeitimai ir lydimieji kūno judesiai;

- *žymus mikčiojimas* – užsikirtimų dažnumas 12 - 25%, tariant žodžius pasireiškia stipri artikuliacijos aparato įtampa, užsikirtimų trukmė apie 3 - 4 sek., garsai tariami labai sunkiai, kalbėjimą lydi ryškūs veido mimikos pasikeitimai ir lydimieji kūno judesiai;
- *labai žymus mikčiojimas* – daugiau nei 25% žodžių ištariama mikčiojant, būdinga stipri, nuolatinė kalbėjimo aparato įtampa, užsikirtimai trunka ilgiau nei 4 sek., žymiai apsunkintas garsų tarimas, nuolat pasireiškia įvairūs veido mimikos pasikeitimai ir lydimieji kūno judesiai.

Lietuvoje skiriami 3 mikčiojimo laipsniai (Ivoškuvienė, Garšvienė, 1993): lengvas, sunkus ir vidutinis. Esant *lengvam* mikčiojimo laipsniui mikčiojantysis kalba laisvai, užsikerta tik labai susijaudinęs (dažniau būdingi kloniniai traukuliai). Esant *vidutiniam* mikčiojimo laipsniui, mikčiojančiajam akivaizdžiai būdingi kloniniai ar toniniai traukuliai, jam kalbant pastebimi lydimieji judesiai, gali atsirasti ir vegetatyvinių pakitimų, tokių kaip skruostų paraudimas, delnų prakaitavimas ir pan. Šiuo atveju mikčiojantieji ir aplinkiniai jau pastebi mikčiojimą. Esant *sunkiam* mikčiojimo laipsniui, mikčiojančiajam sklandžiai kalbėti labai sunku, jo kalbėjimą nutraukia ilgai trunkantys toniniai traukuliai, kalbą lydi sunkūs lydimieji judesiai, kalbantysis greitai pavargsta, jam suprakaituoja rankos, veidas, parausta veidas, jei tik įmanoma mikčiojantysis stengiasi išvengti kalbėjimo) (Makauskienė, 2008). Reikėtų pažymėti, kad mikčiojimo laipsnis nėra pastovus ir priklauso nuo daugelio vidinių ir išorinių poveikių. (Makauskienė, Ivoškuvienė, 2008).

Vertinant mikčiojimo sunkumą, reikėtų kurti situacijas, kuriose kalbama apie praeities, dabarties ir ateities įvykius, palaipsniui pereinant prie paprastų kalbinių užduočių. Mikčiojimo sunkumo laipsnis nustatomas atsižvelgiant į išorinius (pvz., užsikirtimų dažnumas, pobūdis) ir vidinius požymius (pvz., žodžių keitimas, kalbinių situacijų vengimas). Surinkus duomenis svarbu atskirti natūralius kalbėjimo nesklaidumus (žodžių pakartojimą, įterpinius) ir mikčiojimo požymius (garsų, skiemenų kartojimą, garsų tęsimą). Užsienio šalyse vertinamas ir kalbėjimo tempas, tačiau Lietuvoje duomenų, apie lietuviškai kalbančių vaikų kalbėjimo tempą nėra (Makauskienė, Ivoškuvienė, 2008).

Teorinės dalies apibendrinimas. Mokslinės literatūros šaltinių analizė parodė, kad mikčiojimas – tai multidimensinis sutrikimas, kurį sudaro keletas tarpusavyje glaudžiai susijusių lingvistinių, motorinių, emocinių, kognityvinių ir socialinių komponentų. Vis dar nagrinėjamos įvairios mikčiojimo priežastys. Mikčiojimas dažniausiai pasireiškia vienskiemenių žodžių, skiemenų ar garsų pakartojimais, garso tęsimu ar tyliais užsikirtimais (blokais). Dažnai mikčiojančiųjų kalbą lydi antriniai mikčiojimo požymiai (lydimieji judesiai). Tai išoriniai mikčiojimo požymiai. Šalia to, mikčiojantieji dažnai patiria frustraciją, nerimą, drovumą, ir gėdą. Tai vidiniai mikčiojimo požymiai. Labai svarbus yra mikčiojimo įvertinimas, kuris turi būti, kiek įmanoma įvairiapusiškesnis. Užsienio šalyse kiekybiniai ir kokybiniai mikčiojimo požymiai įvertinami

įvairiomis metodikomis. Lietuvoje nėra parengtos kiekybinių mikčiojimo požymių įvertinimo metodikos, tačiau nagrinėjami mikčiojančiojo jausmai, emocijos, požiūris į mikčiojimą, remiantis tam tikromis metodikomis ir užduotimis.

2 skyrius. MOKINIŲ MIKČIOJIMO, POŽIŪRIO IR EMOCIJŲ YPATUMAI

2.1. Tyrimo metodika

Tyrimas buvo atliktas remiantis Mikčiojimo sunkumo testu (Stuttering Severity Instrument, SSI - 3 for children and adults, Riley, 1994). Šis tyrimo instrumentas užsienio šalyse plačiai naudojamas logopedinėje praktikoje ir moksliniuose tyrimuose. Testas apima tris parametrus: garsų ir skiemenų pratęsimų ir pakartojimų dažnumą; ilgiausių užsikirtimų trukmę; pastebimus lydimuosius judesius. Kiekvienas tyrėjas turi galimybę pasirinkti jį dominančius mikčiojimo požymius ir pasinaudoti Mikčiojimo sunkumo testu. Kadangi teste pateikiamos lentelės, kaip galima įvertinti gautus rezultatus, mikčiojimo sunkumo laipsnį (labai lengvą, lengvą, vidutinį, sunkų, labai sunkų). Mikčiojimo sunkumo teste pateiktos lentelės pagal mikčiojančiųjų amžių: ikimokyklinio amžiaus vaikams, mokyklinio amžiaus vaikams ir suaugusiesiems, jose tyrėjas gali priskirti gautą rezultatą (įvertinęs mikčiojimo dažnumą, tiriamajam atliekant kalbėjimo užduotis, trukmę ir lydimuosius judesius) atitinkamai procentinei reikšmei pagal kurią numatomas, koks mikčiojimo laipsnis būdingas atskiram mikčiojančiajam. Dauguma tyrėjų siekdami nustatyti mikčiojimo sunkumo laipsnį vertina tik užsikirtimų dažnumą (mikčiojant ištartų skiemenų ar žodžių procentinė reikšmė). Taip pat galima vertinti kalbėjimo tempą, kuris nustatomas pagal tai kiek ištariama skiemenų ar žodžių per minutę, apimant visas kalbines pauzes ir mikčiojimo atvejus (Riley, 1994; Shapiro, 1999).

Kiekvienas iš minėtų parametrų gali būti įvertinamas nustatant mikčiojimo sunkumą. Mikčiojimo sunkumo testą sudaro keturios dalys: *užsikirtimų dažnumas* (rezultatai analizuojami skalėje, kurią sudaro balai nuo 0 iki 18); *užsikirtimų trukmė* (konvertuojant į skalę su balais nuo 0 iki 18); *lydimieji judesiai* (vertinami balais pagal tai, kiek jie pastebimi nuo 0 iki 20); ir *kalbėjimo lentelės* pagal sudėtingumą, skirtos ikimokyklinio amžiaus vaikams (amžius nuo 2-10 iki 5-11 metų), mokyklinio amžiaus vaikams (amžius 6-11 iki 16-11) ir suaugusiems (amžius 17-0 ir vyresni). Kiekviena lentelė nurodo rezultatus ir remiantis jais galima nustatyti mikčiojimo sunkumo laipsnį. Teste pateikiami paveikslėliai pasakojimui bei skaitymo užduotys, kurias tyrėjas pasirenka atsižvelgdamas į vaiko amžių. Tiriama mikčiojančių mokinių savarankiška kalba, nustatant, koks yra kiekvieno mokinio užsikirtimų dažnumas bei užsikirtimų pobūdis.

Tyrimui atlikti buvo pasirinktas stebėjimo metodas. Mokslinis stebėjimas apibūdinamas, kaip pasyvus aplinkos ir reiškinių suvokimas, o kartu ir kryptingas organizuotas procesas, kontroliuojamas pagal kokią nors teoriją ar hipotezę (Kaffemanienė, 2006; Tidikis, 2003; Kardelis, 2002). Stebėjimo metodas patogus tuo, kad juo gali būti tiriama žmonių veikla, elgsena

tam tikrose situacijose, jų sąveika, tarpusavio ryšiai ir pan. (Kaffemanienė, 2006). Stebėjimo duomenys buvo fiksuojami ne tik tiesiogiai stebint mikčiojančiųjų moksleivių atliekamas užduotis, bet ir panaudojant technines priemones (videokamerą ir diktofoną), tai suteikia tyrimui patikimumo ir leidžia objektyviau interpretuoti duomenis (Tidikis, 2003). Buvo atliekamas atviras (reaktyvusis) stebėjimas, kuomet stebėjimas vyksta kontaktuojant su tiriamuoju ir jam sutikus, ši forma buvo pasirinkta, nes ji yra patogi - nereikia slėptis ir galima atvirai fiksuoti reikiamus duomenis. (Kardelis, 2002). Tyrimo metu mokinių kalba buvo vertinama, jiems atliekant paskirtas kalbėjimo ir skaitymo užduotis ir analizuojama pagal metodinius Mikčiojimo sunkumo testo nurodymus. Kiekvieno mokinio kalbėjimo pavyzdžiai buvo analizuojami atskirai. Mokiniam buvo skiriamos 3 užduotys:

- Skaitymas (mokiniai skaitė tekstus iš savo skaitinių ar kito pasirinkto vadovėlio);
- Pasakojimas pagal siužetinį paveikslėlį (mokiniai pasakojo, ką matė, kas ką veikia);
- Spontaniškas pasakojimas duota tema (daugumos mokinių buvo prašoma papasakoti apie matytą filmą ar skaitytą knygą. Tiems mokiniams, kurie negalėjo papasakoti šiomis temomis, buvo prašoma papasakoti apie savo laisvalaikį, pomėgius ar pan.).

Kiekviena užduotis truko po 3 minutes. Taip pat buvo vertinami mokinių lydimieji judesiai, pagal tai, kiek jie yra pastebimi, 5 balų skalėje: 0 lydimųjų judesių nėra; 1 lydimieji judesiai nepastebimi neižiūrint į mikčiojantįjį; 2 lydimieji judesiai vos pastebimi atsitiktiniam stebėtojui; 3 lydimieji judesiai atkreipiantys dėmesį; 4 labai atkreipiantys dėmesį lydimieji judesiai; 5 sunkūs ir atrodantys skausmingi lydimieji judesiai.

Analizuojant kiekvieno mokinio užsikirtimo dažnumą buvo remtasi šia formule:

$$\frac{\text{Užsikirtimų dažnumas}}{\text{Bendras ištartų žodžių skaičius}} = \text{Mikčiojant ištartų žodžių skaičius} \times 100$$

Kai matavimo vienetu laikomas ištartas žodis (gali būti ir skiemuo), mikčiojant ištartų žodžių skaičius dalinamas iš bendro ištartų žodžių skaičiaus. Rezultatas dauginamas iš 100 ir gaunama užsikirtimų dažnumo procentinė raiška. (Makauskienė, Ivoškuvienė, 2008). Vertinant mikčiojimo sunkumą svarbu atskirti natūralius kalbėjimo nesklandumus nuo mikčiojimo, todėl tokie kalbėjimo nesklandumai, kaip: perfrazavimas, žodžių ar frazių kartojimas, sustojimas be įtampos, nėra skaičiuojami kaip mikčiojimas. Vienskiemenių žodžių kartojimas gali būti laikomas mikčiojimu, jeigu skamba neįprastai (pvz.: sutrumpinamas, prailginamas, tariant pastebima įtampa, Riley, 1994).

Analizuojant kiekvieno mokinio užsikirtimų pobūdį buvo remtasi šia formule:

$$\frac{\text{Užsikirtimų pobūdis}}{\text{Bendras mikčiojant ištartų žodžių skaičius}} = \text{Skirtingų mikčiojimo požymių skaičius} \times 100$$

Kiekvieno tipo užsikirtimų skaičius (garsų ir skiemenų kartojimas, tylūs užsikirtimai, garso tęsimas ir pan.) dalinamas iš bendro mikčiojant ištartų žodžių skaičiaus ir dauginamas iš 100, taip apskaičiuojama užsikirtimų pobūdžio procentinė raiška (Makauskienė, Ivoškuvienė, 2008; Shaporo, 1999).

Tyrimo duomenims, užfiksuotiems stebėjimo metodu, apie mikčiojimo sunkumą, papildyti buvo pasirinktas ir interviu metodas. Interviu, tai tyrėjo inicijuotas dviejų asmenų pokalbis (Kardelis, 2002). Šio metodo pagrindinis bruožas yra tai, jog informacija gaunama žodžiu ir suteikia platesnes galimybes pažinti tiriamąjį, šis metodas dažnai taikomas respondentų požiūriui, nuostatoms, emocijoms ir patirčiai vertinti. Tyrimui pasirinktas pusiau standartizuotas interviu, kuomet iš anksto numatomi būtini ir galimi klausimai, klausinėjama laisva forma, klausimų seka galinti kisti (Tidikis, 2003). Siekiant išsiaiškinti mikčiojančių mokinių požiūrį į savo mikčiojimą bei emocines reakcijas į mikčiojimą buvo pasirinkta individuali apklausa interviu metodu. Interviu buvo atliekamas laikantis konfidencialumo ir kitų tyrimo etikos reikalavimų (tiriamieji nebuvo skubunami atsakyti, buvo skiriama tiek laiko, kiek jiems reikėjo; nepertraukiami; nesiekama įteigti savo nuomonės; klausimai pateikiami aiškiai, lėtai).

Interviu klausimus sudaro tokie blokai: 1) demografinis (duomenys apie tiriamuosius – amžius, klasė kurioje mokosi); 2) klausimai, kuriais tiriama vidinė mikčiojančiųjų savijauta ir požiūris į savo mikčiojimą (požiūris į savo kalbos problemą, jos supratimą, mikčiojančiojo emocinę reakciją į mikčiojimą, aplinkinių reakcija, požiūris į mikčiojimą; mikčiojimo pasireiškimas kasdienėje veikloje; problemos įveikimo galimybės / sunkumai).

2.2. Tyrimo dalyviai

Tyrimo dalyvavo 27 mikčiojantys mokiniai. Pasirenkant tyrimo dalyvius, buvo atsižvelgiama į tai, kad mokinių mikčiojimas pasireiškia jų spontaniškoje kalboje (netiko anksčiau su šia problema susidūrę mokiniai). Tyrimu buvo siekiama įvertinti kiekybinius mokinių mikčiojimo požymius ir jo sunkumą, remiantis Mikčiojimo sunkumo testo rekomendacijomis bei papildyti gautus duomenis interviu rezultatais.

Tyrimas atliktas 2011 kovo – 2011 balandžio mėnesiais, Lietuvos mokyklose (Baisogalos mokykloje – darželyje, Radviliškio Gražinos pagrindinėje mokykloje, Panevėžio Vilties vidurinėje mokykloje, Raseinių Kalno vidurinėje mokykloje - Katalikiškos dvasios skyriuje, Telšių raj. Varnių M. Valančiaus gimnazijoje, Tauragės Jovarų pagrindinėje mokykloje) ir VšĮ Kauno Kalbos Korekcijos centre. Tyrimo dalyvavo daugiau berniukų nei mergaičių (tiriamųjų pasiskirstymą pagal lytį ir amžių žr. 1 lentelėje).

Tiriamųjų pasiskirstymas pagal amžių ir lytį, %

Amžius	8 metai		11 metų		12 metų		13 metų		14 metų		15 metų		16 metų		17 metų	
Lytis	M	B	M	B	M	B	M	B	M	B	M	B	M	B	M	B
Vaikų skaičius	–	3	1	4	4	2	1	5	2	1	–	1	1	1	–	1
Viso:	3		5		6		6		3		1		2		1	
%	11%		19%		22 %		22%		11%		4%		7%		4%	

Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, jog didžiausią dalį tiriamųjų (44%) sudaro 13 – 14 metų amžiaus mokiniai. Nemažai tyrime (19%) dalyvavusių mokinių buvo 11 metų. Po lygiai tiriamųjų (11%) buvo 8 ir 14 metų. Šiek tiek mažiau (7%) tiriamųjų amžius siekė 16 metų. Ir mažiausią dalį (po 4%) tiriamųjų sudaro 15 ir 17 metų amžiaus moksleiviai.

Galima pastebėti, jog tyrime dalyvavusių mergaičių bei berniukų santykis nėra vienodas. Daugiau negu pusė (67%) tiriamųjų buvo berniukai, likusioji dalis (33%) tyrime dalyvavusių mokinių buvo mergaitės. Shapiro (1999), Gregory (2000) nurodo, kad berniukai mikčioja kur kas dažniau negu mergaitės. Pasak Ainsworth, Fraser (1992), berniukai mikčioja tris – keturis kartus dažniau negu mergaitės. Tiksliai dažnesnio mikčiojimo atvejų priežastis berniukų tarpe, nėra nustatyta. Kaip teigia Conture, Fraser (1994) skirtingas polinkis mikčioti aiškinamas mergaičių ir berniukų biologinės sandaros, fizinio subrendimo ir kalbos raidos skirtumais.

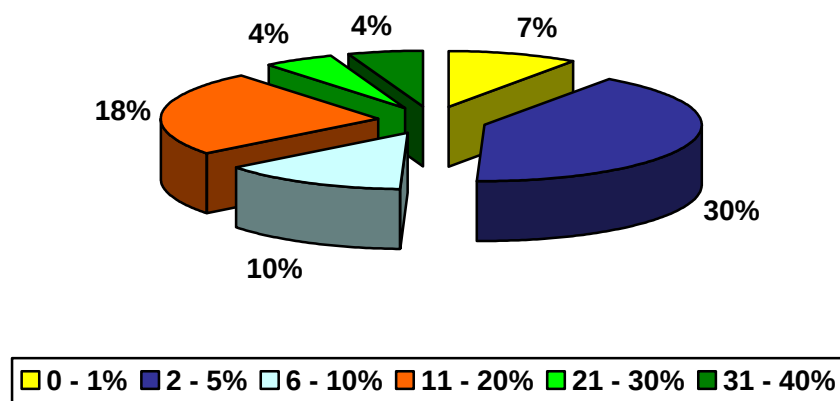
Visų tyrime dalyvavusių mokinių mikčiojimas yra neurozinis arba panašus į neurozinį, išskyrus 2 atvejus - 1 tiriamojo **M. N.** ir 21 tiriamojo **M.V.** Šie mokiniai turi raidos sutrikimų. **M. N.** mokosi pagal modifikuotą ugdymo programą, netaisyklingai taria [r] garsą (gomurinis). Šis mokinytis kartais kalba pakankamai sklandžiai ir tik, kai mokiniui tampa sunku išreikšti mintis, parinkti reikiamus žodžius, atsiranda įtampa artikuliacijos aparate. **M.V.** taip pat mokosi pagal modifikuotą ugdymo programą ir žodžiuose netaria garso [r]. Tuo tarpu, kiti tiriamieji neturėjo Pedagoginėje Psichologinėje Tarnyboje nustatytų mokymosi sunkumų, kitų kalbos, kalbėjimo ir komunikacijos sutrikimų. Visi tyrimo dalyviai mokosi pagal bendrojo ugdymo programas, atitinkančias jų amžių.

2.3. Kiekybinių ir kokybinių mikčiojimo požymių įvertinimas

2.3.1. Išorinių mikčiojimo požymių įvertinimas

Užsikirtimų dažnumas. Teorinėje dalyje atskleista, kokie yra pagrindiniai išoriniai mikčiojimo požymiai: tam tikro pobūdžio užsikirtimai (garso tęsimas, skiemenų ir garsų pakartojimai, blokai, vienskiemenių žodžių pakartojimai) ir artikuliacinio aparato įtampa. Mikčiojančiųjų kalbą neretai lydi ir antriniai mikčiojimo požymiai, kitaip dar vadinami lydimaiais judesiais (Breitenfeldt, Lorenz, 2007).

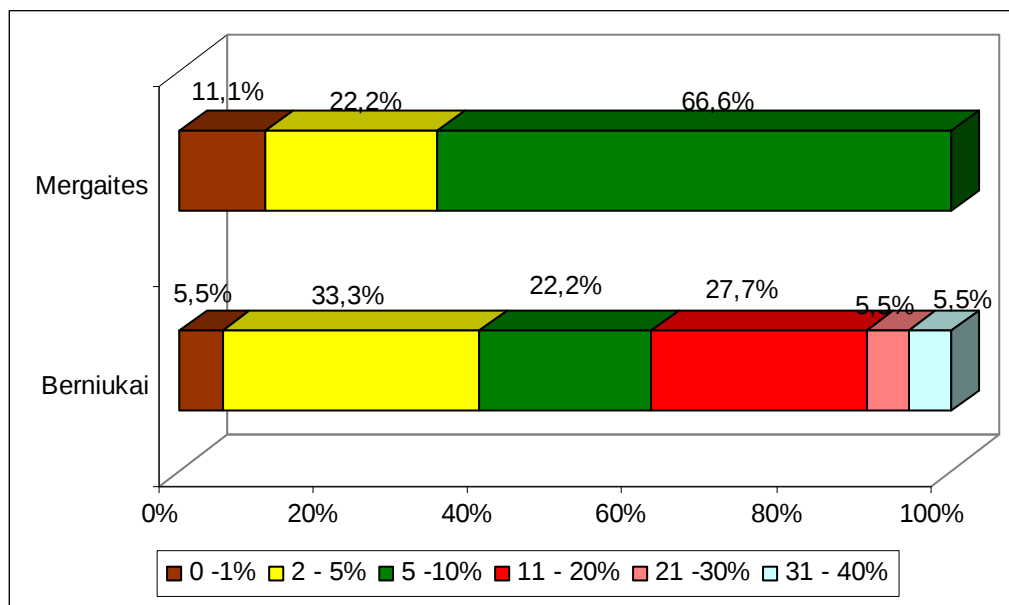
Tyrimu buvo siekta įvertinti moksleivių mikčiojimo sunkumą pagal užsikirtimų dažnumą, pobūdį ir lydimuosius judesius. Vertinant mokinių mikčiojimo požymius ir sutrikimo sunkumą remtasi atliktų kalbinių užduočių rezultatais. Pirma, mokiniams skirta užduotis, buvo skaitymas, antroji - pasakojimas pagal siužetinius paveikslėlius, o paskutinioji - spontaniškas pasakojimas. 1 paveiksle pateikiamas mikčiojančiųjų pasiskirstymas pagal užsikirtimų dažnumą, atlikus visas užduotis.

1 pav. Mikčiojančių mokinių užsikirtimų dažnumo pasiskirstymas, atlikus visas užduotis, %

Analizuojant gautus duomenis paaiškėjo, jog daugumos (30%) mikčiojančiųjų moksleivių užsikirtimų dažnumas yra iki 5%. Kitos didesnės dalies (18%) mokinių užsikirtimų dažnumas yra iki 20%. Nemažos dalies (10%) mokinių užsikirtimų dažnumas siekia iki 10%. Nedidelės dalies mikčiojančiųjų mokinių užsikirtimų dažnumas yra iki 1%. Po lygiai (4%) rezultatai pasiskirstė tų mokinių, kurių užsikirtimų dažnis siekia iki 30% bei 40%. Kaip matyti iš tyrimo duomenų, užsikirtimų dažnumas labai įvairuoja nuo vos kelių užsikirtimų iki labai stipraus mikčiojimo. Tai gali priklausyti nuo daugelio priežasčių. Anot Danilavičiaus (2006), mikčiojimo dažnumas neretai priklauso nuo to, kaip mikčiojantysis jaučiasi kiekvienoje situacijoje, nuo to gali priklausyti ir kalbėjimo sklandumas. Tas pats mikčiojantysis namuose, artimoje aplinkoje gali kalbėti sklandžiai, o kitoje situacijoje (pvz.: parduotuvėje) stipriai užsikirsti.

Buvo apskaičiuoti rezultatai, kaip pasiskirstė užsikirtimų dažnumas, atlikus visas užduotis, tarp mergaičių ir berniukų. Rezultatai pateikti 2 paveiksle.

2 pav. Mikčiojančiųjų užsikirtimų dažnumo pasiskirstymas pagal lytį, %

Gauti rezultatai atskleidė žymius skirtumus tarp mergaičių ir berniukų mikčiojimo. Analizuojant duomenis apie berniukų ir mergaičių užsikirtimų dažnumą skaitant paaiškėjo, kad berniukų užsikirtimų dažnumas kur kas įvairesnis (nuo 1% iki 40%), nei mergaičių. Didžiausią dalį (66,6%) sudaro mergaitės, kurioms būdingas užsikirtimų dažnumas iki 5%. Kita didelė mergaičių dalis, pasižymėjo užsikirtimų dažnumu iki 5%. Mažiausią dalį (11,1%) sudaro mergaitės, kurioms būdingas užsikirtimų dažnumas iki 1%. Daugumai berniukų būdingas užsikirtimų dažnumas iki 5% (33,3%), kiek mažiau berniukams būdingas užsikirtimų dažnumas iki 20% (27,2%) ir užsikirtimų dažnumas iki 10% (22,2%). Po lygiai (5,5%) pasiskirstė berniukai, kuriems būdingas užsikirtimų dažnumas iki 1%, 30 ir 40%.

Gauti tyrimo duomenys rodo, kad tyrime dalyvavusioms mergaitėms būdingas silpnesnis mikčiojimas, nei berniukams. Tikėtina, kad jos labiau stengėsi kontroliuoti savo kalbėjimą tyrimo metu, reguliariai lanko logopedines pratybas ir pasiekia stabilesnių pokyčių, nei tyrime dalyvavę berniukai. Ivoškuvienės, Radavičienės (2007) atliktame tyrime apie mikčiojimo ir mokyklinio nerimo ryšį, vertinant mikčiojimo stiprumą pagal lytį, taip pat išryškėjo tendencija, jog mergaitėms būdingas silpnesnis mikčiojimas negu berniukams.

Užsikirtimų pobūdis.

Vertinant mikčiojančių mokinių kalbėjimą svarbu nustatyti ne tik užsikirtimų dažnumą, bet ir atskleisti užsikirtimų pobūdį, t.y. nustatyti, kokio pobūdžio nesklaidumai (garsų, skiemenų pakartojimas, garso tęsimas, trumpų (vienskiemenių) žodžių pakartojimai, tylūs užsikirtimai (blokai) dominuoja kiekvieno mokinio kalboje ir trikdo sklandų kalbėjimą. Tai svarbu, nes užsikirtimų pobūdžio analizė yra vienas iš pagrindinių mikčiojimo sunkumo įvertinimo kriterijų. Kai kurių mokinių mikčiojimas kalboje gali pasireikšti retai, tačiau jų užsikirtimai gali trukti ilgai, atsirasti kartu su lydimaisiais judesiais ir trikdyti bendravimą (Makauskienė,

Ivoškuvienė, 2008). Atskleisti kiekvieno mokinio užsikirtimų pobūdį padeda atskirų mokinių kalbėjimo vaizdo ir garso įrašų analizė. Tyrimo duomenims pristatyti buvo atrinkti 10 tiriamųjų užsikirtimų dažnumo ir pobūdžio analizės duomenys, kurie buvo labiausiai reprezentatyvūs. Likusiųjų, 17 tiriamųjų apibendrinti rezultatai pateikti 3 paveiksle (taip pat 17 tiriamųjų kalbos aprašymus žiūrėkite prieduose).

1 tiriamasis

M. N. (amžius 17 metų). Mokinio tėvai išsiskyrę, jis pergyvena dėl tėvų skyrybų. Pagal lietuvišką klasifikaciją jo mikčiojimas yra vidutinio laipsnio. Kartais mokinyš kalba pakankamai sklandžiai, tačiau kalbėdamas sudėtingesne tema sunkiai randa tinkamus žodžius mintims išreikšti ir atsiranda įtampa kalbos aparate, tarimo pradžioje. Emocinė reakcija į mikčiojimą nėra adekvati - kartais atrodo susirūpinęs dėl savo kalbos, bet dažniausiai teigia, kad mikčiojimo nepastebi, tik vaikai pasišaipo. Netaisyklingai taria [r] garsą (gomurinis). Lanko logopedines pratybas keletą metų. Sunkiai sukaupia dėmesį, menki savikontrolės įgūdžiai, todėl sunku išmokyti ir pritaikyti sklandaus kalbėjimo ir mikčiojimo valdymo įgūdžius. Rezultatai, kokio pobūdžio užsikirtimai dominuoja mokinio kalboje, pateikti 2 lentelėje

2 lentelė

Tiriamąojo M.N. užsikirtimų pobūdžio rezultatai, %

Užsikirtimų pobūdis	Skaičius	Procentai:
<i>Skiemenų ir garsų pakartojimai</i>	20	3%
Garso tęsimas:	11	2%
Tylūs užsikirtimai (blokai)	6	1%
Vienskiemenių žodžių pakartojimai	6	1%

Mokinio **M.N.** kalboje dažniausiai pasireiškia skiemenų ir garsų pakartojimai (dardo; to-to-tokiam; šne-šne-šnekėjo ir pan.). Garsų ir skiemenų pakartojimai sudaro 3% visų užsikirtimų. Šio mokinio kalboje dažnai pastebimas ir garsų [s], [š] tęsimas (2%). Po 6 kartus mokinyš pakartojo trumpus, vienskiemenius žodžius (gi – gi; ant – ant – ant; čia – čia – čia; jis – jis; tuos – tuos; ta – ta – ta) bei buvo galima pastebėti, kaip mokinyš „užstrigo“ (blokas), tardamas [a], [h] garsus (pvz., (A)ustralija; (a)vys; (a)ktorius; (her)cogas) ir kt.). Remiantis mokinio kalbėjimo įrašų analize, galima teigti, jog šio mokinio kalboje dominuojantys užsikirtimai yra *skiemenų ir garsų pakartojimai*.

2 tiriamoji

G. J. (amžius 12 metų). Pagal lietuvišką klasifikaciją mikčiojimas yra vidutinio laipsnio. Mergaitė mikčioja retai. Mikčiojimas sustiprėja tik susijaudinus, kalbant su nepažįstamais žmonėmis, atsidūrus neįprastoje situacijoje bei kalbant greitesniu tempu.

Interviu metu mokinė teigė, kad esant sudėtingiems žodžiams, ar tokiai situacijai, kai ji jaučia, kad gali mikčioti – nenustoja kalbėti ir taria žodžius, jų nekeisdama kitais: [*jeigu reikia, tai ir kalbu*]. Mergaitė stengdamasi išvengti užsikirtimų stengiasi sulėtinti kalbėjimo tempą: [*...lėčiau kalbu*]. Kadangi, kaip minėta anksčiau, mergaitė pradeda mikčioti skubėdama išreikšti mintis, ji pasakojo: [*aš stengiuosi per greitai viską pasakyti ir tada mikčioju*]. Šis požymis įrodo, kad mergaitė ne tik supranta savo kalbėjimo problemą, bet ir geba kontroliuoti užsikirtimus. Tai atspindi ir vertinant mikčiojimo dažnumą jos kalboje (užsikirtimų dažnumas 8%). Tiriamosios **G. J.** užsikirtimų pobūdžio rezultatai pateikti 3 lentelėje.

3 lentelė

Tiriamosios G. J. užsikirtimų pobūdžio rezultatai, %

Užsikirtimų pobūdis	Skaičius	Procentai:
<i>Skiemenų ir garsų pakartojimai</i>	18	3%
Garso tęsimas	8	2%
Tylūs užsikirtimai (blokai)	6	1%
Vienskiemenių žodžių pakartojimai	8	2%

Iš lentelės duomenų matyti, jog šios mokinės kalboje dominuojantis nesklandumas yra *skiemenų ir garsų pakartojimas* (bul – bul – bulves; di – di – didžkukuliai; ke - kelia ir kt.). Tai sudaro 3% visų užsikirtimų. Iš mokinės balso įrašuose pasakytų žodžių skaičiaus (522 žodžiuose) 8 žodžiuose ji tardama tęsė garsą (ssssegėsi, tęsė garsą [s]; žžžžvejoja, tęsė garsą [ž]; vvvvulkanas, tęsė garsą [v] ir kt., tai sudaro 2% užsikirtimų). Taip pat 8 žodžiuose mergaitė keletą kartų pakartojo trumpus žodelius (su – su; jau – jau; ir – ir; čia – čia ir kt.). Mokinės kalboje pastebėti 6 tylūs užsikirtimai ((M)adžė; (a)tvežė; (d)alis; (a)tsako). Tai sudaro mažiausią dalį užsikirtimų (1%). Reikėtų pažymėti, kad mergaitė mažiausiai mikčiojo skaitydama (užsikirtimų dažnumas 2%), mikčiojimas sustiprėjo atliekant kalbines užduotis (pasakojant pagal paveikslėlį užsikirtimų dažnumas 13%; spontaniškai pasakojant užsikirtimų dažnumas 11%), nes mergaitė dažnai skubėjo išsakyti mintis, kartais tiesiog nerasdavo tinkamo žodžio, kuris išreikštų norimą mintį. Taigi, mokinės **G. J.** užsikirtimų pobūdis yra *skiemenų ir garsų pakartojimas*, o užsikirtimų dažnumo vidurkis, atliekant skirtingas kalbines užduotis yra 8%.

3 tiriamasis

M. M. (amžius 11 metų) pagal lietuvišką klasifikaciją mikčiojimas yra vidutinio laipsnio. Berniukas kalbėdamas su artimais draugais, tėvais mikčioja retai. Kaip teigė su berniuku dirbanti logopedė, mikčiojimas sustiprėja mokiniui susijaudinus. Tačiau pats berniukas negalėjo pasakyti, kas sukelia mikčiojimą: [*nežinau*]. Pasiteiravus mokinio, kaip mikčiojimas pasireiškia jo kalboje, paaiškėjo, kad jis jaučia įtampą ir pastebi nesklandumus savo kalboje: [*aš užsikertu*]. Mikčiojimas taip pat sustiprėja mokiniui bendraujant su draugais, nepažįstamais žmonėmis:

[mikčiojimas sustiprėja, kaip kalbu su draugais...; su nepažįstamais irgi sunku]. Galbūt todėl, berniukas atlikdamas užduotis kalbėjo pavieniais žodžiais, dažnai mikčiojo, lyginant su kitais tiriamaisiais (užsikirtimų dažnumas 8%), nors ištartų žodžių skaičius buvo gana nedidelis (viso 301 žodis), ypač spontaniškai pasakojant. Interviu metu berniukas teigė, kad jis nevengia tarti jam „sunkių“ žodžių: [tariu visus žodžius, net jei ir žinau, kad užsikirsiu]. Tačiau, jeigu yra galimybė išvengti situacijų kalbėti, pajutęs, kad gali mikčioti, mokinys labiau linkęs situacijos išvengti: [renkuosi patylėti]. Berniukas pernelyg nesijaudina dėl savo mikčiojimo ir paprašytas įvertinti nerimą dėl mikčiojimo, jis įvertino 4 (10 balų skalėje). Tiriamojo **M. M.** užsikirtimų pobūdžio rezultatai pateikti 4 lentelėje.

4 lentelė

Tiriamojo M. M. užsikirtimų pobūdžio rezultatai, %

Užsikirtimų pobūdis	Skaičius	Procentai:
Skiemenų ir garsų pakartojimai	10	3%
Garso tęsimas:	13	4%
Tylūs užsikirtimai (blokai)	—	—
Vienskiemenių žodžių pakartojimai	1	0.3%

Tiriamasis **M. M.** stipriau mikčiojo skaitydamas. Iš pradžių mokinys labai jaudinosi, pirmasis pasirinktas tekstas atrodė per sunkus, mokinys dažnai mikčiojo, neištarė „sunkesnių“ žodžių (užsikirtimų dažnumas skaitant siekė 10%). Pamažu mokinys nusiramino, apsiprato su tyrėju ir atliekant kitas užduotis, mikčiojimas truputį sumažėjo (pasakojant pagal paveikslėlį, užsikirtimų dažnumas siekė 4%; spontaniškai pasakojant - 7%). Tam įtakos taip pat galėjo turėti ir mažas ištartų žodžių skaičius, daugiausiai žodžių ištarta skaitant (146), mažiausiai spontaniškai pasakojant (60). Mokiniui pasakojant dažnai teko užduoti papildomus klausimus, prašyti, kad papasakotų kuo daugiau.

Mokinio kalboje dominuojantis nesklandumas yra *garso tęsimas* (mėeedžių, tęsė garsą [e]; krabaąą, tęsė garsą [a]; dinoooozauriuką, tęsė garsą [o] ir kt.). Tai sudaro 4% užsikirtimų. Iš mokinio balso įrašuose pasakytų žodžių skaičiaus (301 žodžiai) 10 žodžių berniukas tardamas kartojo skiemenį ar garsą (bir – birby – birbynėlių; vie – viena šakelė; ša – šakos ir pan., tai sudaro 3% visų šio mokinio užsikirtimų). Berniuko kalboje pastebėtas tik vienas trumpo žodžio pakartojimas (tiek – tiek), kuris nėra labai reikšmingas, kadangi sudaro tik nedidelę dalį užsikirtimų (tik 0.3% užsikirtimų) ir galėjo būti atsitiktinis, nebūdingas šiam mokiniui. Taip pat mokinio kalboje nepastebėta tylių užsikirtimų. Taigi, mokinio **M. M.** užsikirtimų pobūdis yra *garso tęsimas*, o užsikirtimų dažnumo vidurkis, atliekant pateiktas užduotis yra 8%.

4 tiriamasis

D. P. (amžius 8 metai). Pagal lietuvišką klasifikaciją mikčiojimas yra sunkaus laipsnio. Mikčioja nuolat, ir kalbėdamas klasėje, ir namuose su artimaisiais. Mikčiojimas sustiprėja,

kai reikia pasakoti. Skaityti taip pat sunku, kadangi mokinys yra pirmoje klasėje, turi tik skaitymo pradmenis. Skaitydamas dažnai sutrumpina žodžius, nemokėdamas perskaityti susijaudina ir ima dar stipriau mikčioti. Lengviau sekasi pasakoti apie tai, apie ką gerai žino, kas jam artima (šiuo atveju mokiniui buvo lengviau papasakoti apie matytą filmą, negu pagal paveikslėlius). Dažniau mikčioja, kai susijaudina, skuba ar neranda tinkamo žodžio mintims išreikšti.

Interviu metu mokinio paprašius apibūdinti mikčiojimą, jis negalėjo įvardinti, kas tai yra: [nežinau]. Nors mokinys supranta, kad mikčioja ir paklaustas, ar praleidžia jam „sunkesnius“ žodžius atsakė teigiamai: [praleidžiu]. Jis mano, kad mikčioja stipriai ir savo mikčiojimo sunkumą įvertino 10 balų (aukščiausiu įvertinimu). Nepaisant to, nesijaudina dėl savo mikčiojimo ir prašant įvertinti nerimą mikčiojimo metu davė 0 balų. Mokinys teigė, kad jo mikčiojimas sustiprėja, jam kalbant su klasės draugais ir nepažįstamais žmonėmis: [kaip kalbu su draugais ir žmonėmis, kurių nepažįstu]. Atlikdamas užduotis mokinys gana dažnai mikčiojo (užsikirtimų dažnumas 15%) bei kalbėjo pavieniais žodžiais, vis reikėjo skatinti, kad papasakotų kuo daugiau. Rezultatai apie mokinio kalboje dominuojančius užsikirtimus, pateikti 5 lentelėje

5 lentelė

Tiriamąojo D. P. užsikirtimų pobūdžio rezultatai, %

Užsikirtimų pobūdis	Skaičius	Procentai:
Skiemenų ir garsų pakartojimai	8	6%
<i>Garso tęsimas</i>	10	7%
Tylūs užsikirtimai (blokai)	3	2%
Vienskiemenių žodžių pakartojimai	—	—

Tiriamasis **D. P.** Atlikdamas skaitymo ir pasakojimo užduotis kalbėjo gana lėtai, tyliai (kai kada nesigirdėjo ką jis sako), pavieniais žodžiais, įsitempęs. Kas kartą teko prašyti, kad papasakotų išsamiau, pateikti papildomų klausimų, todėl ir visų ištartų žodžių, atliekant minėtas užduotis, suma yra 142 žodžiai. Mokinys negalėjo papasakoti daugiau, atsisakė praplėsti savo pasakojimą, teigė nebežinąs, ką galėtų dar pasakyti. Atlikdamas užduotis jis dažnai mikčiojo, kaip matyti iš lentelės duomenų (žr. lentelę) pagrindinis užsikirtimų pobūdis yra *garso tęsimas* (dinozauuuuuuukas, tęsė garsą [u]; lllapo, tęsė garsą [l] ir kt.), kuris sudaro 7% visų mikčiojant ištartų žodžių (tai gana nemažai atsižvelgiant į tai, kad bendras užsikirtimų dažnumas 15%). Taip pat buvo galima pastebėti, kaip mokinys dažnai kartojo pirmąjį žodžio garsą ar skiemenį (pa – pa – pabudo, la – la – laivas ir kt.), jie sudaro 6% visų kalboje pasireiškusių užsikirtimų. 3 žodžiuose mokinys „užstrigo“ tardamas tam tikrą garsą ((k)aralius; (l)ėktuvas; (a)kinius). Vienskiemenių žodžių pakartojimų mokinio kalboje nepastebėta. Galima teigti, jog dominuojantis užsikirtimų pobūdis yra *garso tęsimas*.

5 tiriamasis

A. Ž. (amžius 12 metų) mikčiojimas lengvo laipsnio. Berniukas gana gerai valdo savo mikčiojimą kalbėdamas su klasės draugais ir namuose. Kalbėdamas apie savo mikčiojimą, mokinys jį siejo su netinkamu kvėpavimu: [*aš ant kabelių neįkvepiu, tai man būna sunku, dūstu ir pradedu mikčioti*]. Paklaustas, kas sukelia mikčiojimą mokinys atsakė: [*...dėl blogo kvėpavimo*]. Savo mikčiojimo sunkumą berniukas įvertino, kaip nesunkų, skyrė 2 balus (10 balų skalėje). Paprašius paaiškinti, kada jo manymu mikčiojimas sustiprėja jis atsakė: [*kai daug kalbu ir neįkvepiu oro*]. Tiriamasis **A. Ž.** nevengia „sunkesnių“ žodžių tarimo: [*ne, vis tiek tariu*]. Dėl savo kalbėjimo mokinys nesijaudina ir nerimą dėl mikčiojimo įvertino 0. Mokinys raiškiai skaitė tekstą, gražiai ir išsamiai pasakojo pagal paveikslėlius ir apie matytą filmą. Tiriamojo **A. Ž.** užsikirtimų pobūdžio rezultatai pateikti 6 lentelėje.

6 lentelė

Tiriamojo A. Ž. užsikirtimų pobūdžio rezultatai, %

Užsikirtimų pobūdis	Skaičius	Procentai:
<i>Skiemenų ir garsų pakartojimai</i>	13	2%
Garso tęsimas	10	1.6%
Tylūs užsikirtimai (blokai)	3	0.5%
Vienskiemenių žodžių pakartojimai	3	0.5%

Tiriamasis **A. Ž.** šiek tiek stipriau mikčiojo pasakodamas pagal paveikslėlius. Užsikirtimai padažnėjo (užsikirtimų dažnumas siekė net 13%) galbūt todėl, kad tai buvo pirmoji pasakojimo užduotis, nes spontaniškai pasakojant užsikirtimų dažnumas vėl sumažėjo (siekė 5%). Kadangi mokinys skaitymo užduotį atliko neskubėdamas, aiškiai tardamas žodžius, tai mikčiojimas nebuvo stiprus (užsikirtimų dažnumas 1%). Mokinys nemikčiojo dažnai (bendras užsikirtimų dažnumas 4.6% iš pasakytų 626 žodžių).

Mokinio kalboje dominuojantis nesklandumas yra *skiemenų ir garsų pakartojimai* (pe – pe – perplaukė; vai – vai – vaikus; d – d – draugus ir kt.). Tai sudaro 2% užsikirtimų. Gana dažnai tiriamasis tęsė ir garsus (paaaverpetavo, tęsė garsą [a]; uuuuugnikalnis, tęsė garsą [u]; kišššškutis, tęsė garsą [š]), šis užsikirtimų pobūdis sudaro 1.6% visų mokinio užsikirtimų. Mokinio kalboje taip pat pastebėta tylių užsikirtimų (blokų) ((p)amatė; lė(k)tuvas; ū(d)riūkšti), kurie sudaro mažą dalį visų užsikirtimų (0.5%) bei vienskiemenių žodžių pakartojimų (ant – ant – ant; ir – ir – ir; ir – ir – ir (du kartus), kurie sudaro taip pat nedidelę dalį visų mokinio užsikirtimų (0.5%). Taigi, mokinio **A.Ž.** kalboje dominuojantys užsikirtimai yra *skiemenų ir garsų pratęsimas*.

6 tiriamoji

S. U. (amžius 12 metų) mikčiojimas yra lengvo laipsnio. Mikčioja tik, kai stipriai susijaudina. Įprastinėse kasdieninės veiklos situacijose mergaitės kalba sklandi. Tai liudija ir

mergaitės atsakymas į klausimą, kada tavo mikčiojimas sustiprėja: [*kai pradedu jaudintis*]. Interviu metu mergaitė paaiškino, kaip supranta, kas tai yra mikčiojimas: [*kai žmogus neištaria kai kurių raidžių*]. Savo mikčiojimo sunkumą mergaitė įvertino 4 balais. Mergaitė geba kontroliuoti savo kalbėjimą, kadangi pasiteiravus, ką ji daro, kad išvengtų mikčiojimo ji atsakė: [*sustoju ir pagalvoju mintyse, kaip tarti*]. Todėl ir susidūrusi su „sunkesniais“ žodžiais, mokinė jų nepraleidžia, o ramiai apgalvoja ir bando sklandžiai ištarti: [*pagalvoju ir paskui tariau*]. Kadangi mergaitė mikčioja tik tam tikrose situacijose, todėl ir savo nerimą dėl mikčiojimo įvertino, kaip nelabai aukštą (4 balais), nors reikia pastebėti, kad vis dėlto mikčiojimo metu nerimauja. Mergaitė atlikdama užduotis sumikčiojo vos 4 kartus, tai palyginti labai mažai (kadangi mergaitė iš viso ištarė 458 žodžius). Ji skaitė raiškiai ir sklandžiai, todėl nepastebėta nė vieno užsikirtimo. Atliekant pasakojimo užduotis mergaitė kelis kartus sumikčiojo (viso užsikirtimų dažnumas 0.8%). Rezultatai, kokio pobūdžio užsikirtimai dominuoja mokinės kalboje, pateikti 7 lentelėje.

7 lentelė

Tiriamosios S. U. užsikirtimų pobūdžio rezultatai, %

Užsikirtimų pobūdis	Skaičius	Procentai:
<i>Skiemenų ir garsų pakartojimai</i>	2	0.4%
Garso tęsimas	1	0.2%
Tylūs užsikirtimai (blokai)	—	—
Vienskiemenių žodžių pakartojimai	1	0.2%

Tiriamoji **S. U.** atlikdama skaitymo ir pasakojimo užduotis kalbėjo pakankamai sklandžiai, žymesnių mikčiojimo atvejų nepastebėta. Iš balso įrašų analizės paaiškėjo, kad mergaitė 2 kartus kartojo garsą ar skiemenį (srai – srai – sraigtasparnis; žve – žve – žvejus). Tai sudaro 0.4% visų užsikirtimų. Garso tęsimas (vvveikėjai, tęsė garsą [v]) bei vienskiemenių žodžių partojimai (kai – kai – kai) sudaro 0.2% visų užsikirtimų. Taigi, sprendžiant iš balso įrašo analizės dominuojantis užsikirtimų pobūdis tiriamosios **S. U.** kalboje yra skiemenų ir garsų pakartojimai. Įdomu pastebėti, kad mokinės nerimo lygis yra žymiai didesnis, nei užsikirtimų skaičius jos kalboje.

7 tiriamasis.

D. T. (amžius 10 metų) pagal lietuvišką klasifikaciją mikčiojimas yra nežymaus laipsnio. Berniukas stipriau pradeda mikčioti, kai jaudinasi, įsitempia. Tai patvirtina ir jo atsakymai, apie tai, kada mikčiojimas sustiprėja: [*labai sustiprėja, kai aš būnu įsitempęs, susijaudinęs*]. Tiriamasis puikiai suvokia savo kalbėjimo problemą ir geba savitai ją apibūdinti: [*mikčiojimas yra tokia liga, kuri persekioja nemažai žmonių*]. Pasiteiravus mokinio, kaip mikčiojimas pasireiškia jo kalboje, jis atsakė: [*...yra sunkių žodžių, bet tikslų garsų ant kurių užsikertu, tiesą sakant nežinau*]. Savo mikčiojimo sunkumą mokinys įvertino 4 balais: [*kaipėjau pas logopedes būčiau įvertinęs 8, bet dabar aš įvertinčiau 4*]. Anksčiau berniukas lankė logopedines pratybas, bet dabar nebelanko, nes nemano, jog stipriai

mikčioja, be to geba valdyti savo mikčiojimą (aut. pastaba). Berniukas teigė, jog paprastai nerimo nejaučia, tik kai sunkiau užstringa: [*nelabai, kai užstringu tai 5 balai, nes jaudinuosi*]. Atlikdamas užduotis mokinyš mikčiojo nedažnai (bendras užsikirtimų dažnumas 4%). Mažiausiai mikčiojo skaitydamas (užsikirtimų dažnumas 0.4%), stipriau - atlikdamas pasakojimo užduotis (pasakojant pagal paveikslėlį užsikirtimų dažnumas 5%; spontaniškai pasakojant 9%). Tiriamojo **D. T.** užsikirtimų rezultatai pateikti 8 lentelėje.

8 lentelė

Tiriamojo D.T. užsikirtimų pobūdžio rezultatai, %

Užsikirtimų pobūdis	Skaičius	Procentai:
Skiemenų ir garsų pakartojimai	4	0.8%
<i>Garso tėsimas:</i>	9	2%
Tylūs užsikirtimai (blokai)	4	0.8%
Vienskiemenių žodžių pakartojimai	2	0.4%

Mokinio kalboje dominuojantis nesklendumas yra *garso tėsimas* (jiiiis, tėsė garsą [s]; uugnikalnis, tėsė garsą [u]; passs, tėsė garsą [s] ir kt.). Tai sudaro 2% visų mokinio užsikirtimų. Iš mokinio balso įrašuose pasakytų žodžių skaičiaus (495 žodžiai) 4 žodžius berniukas tardamas kartojo skiemenį ar garsą (iš – iš – iššoko; k – k – k – k – kalmaras; ko – kodėl ir pan., tai sudaro 0.8 % visų šio mokinio užsikirtimų). Lygiai tiek pat (4) mokinio kalboje pastebėta ir tylių užsikirtimų (blokų) ((d)inozaurai; (a)tsibudo; (k)empiniukui; (a)kys). Tiriamojo **D.T.** kalboje pastebėti tik du trumpų žodžių pakartojimai (ir – ir – ir; nes – nes), kurie sudaro tik nedidelę dalį užsikirtimų (tik 0.4% užsikirtimų).

8 tiriamasis

O. T. (amžius 11 metų) pagal lietuvišką klasifikaciją mikčiojimas yra sunkaus laipsnio. Berniukas mikčioja dažnai, ir mokykloje, ir bendraudamas su draugais, ir namuose. Mikčiojimas dar labiau sustiprėja kalbant su nepažįstamais ar telefonu. Tai liudija ir berniuko atsakymas į klausimą, kada tavo mikčiojimas sustiprėja: [*kai nepažįstu žmogaus arba reikia skambinti*]. Tiriamasis labai jautriai reaguoja į kalbėjimo nesklendumus ir dėl jų nerimauja, todėl savo nerimui dėl mikčiojimo išreikšti skyrė 10 balų (pats didžiausias nerimo įvertinimas). Įvertindamas savo mikčiojimo sunkumą mokinyš jam skyrė 9 balus (tai reiškia *stipriai mikčioju*). Mikčiojimas jam sukelia baime, galbūt todėl jis gana įdomiai apibūdino mikčiojimą: [*mikčiojimas yra baubas...*] ir jeigu yra galimybė stengiasi išvengti situacijų kalbėti, jausdamas, jog gali pradėti mikčioti: [*bandau išvengti kalbos*].

Mokinyš atlikdamas visas kalbines užduotis žymiai mikčiojo, mikčiojimas ypač sustiprėjo pasakojant (užsikirtimų dažnumas skaitant 13%; pasakojant pagal paveikslėlius siekė 38%; spontaniškai pasakojant užsikirtimų dažnumas - 50% visų ištartų žodžių). Mokinyš labai

jaudinosi, todėl ir bendras mokinio užsikirtimų skaičius sudaro 26%. Kaip ir kitų tiriamųjų, taip ir šio mokinio kalboje užsikirtimų pobūdis įvairuoja. Tiriamojo **O. T.** užsikirtimų pobūdžio rezultatai pateikti 9 lentelėje.

9 lentelė

Tiriamojo O. T. užsikirtimų pobūdžio rezultatai, %

Užsikirtimų pobūdis	Skaičius	Procentai:
<i>Skiečių ir garsų pakartojimai</i>	50	18%
Garso tęsimas	21	7%
Tylūs užsikirtimai (blokai)	—	—
Vienskiečių žodžių pakartojimai	2	1%

Tiriamojo **O. T.** kalboje dominuojantis nesklandumas, sprendžiant iš įrašų analizės yra *skiečių ar garsų kartojimas* (sa – sa – sa – saulė; t – t – t – t – t – trečias; da – da – dar ir kt.). Tai sudaro didžiąją dalį visų mokinio užsikirtimų (18%). Kaip jau minėta mokinyš labai jaudinosi ir stipriai mikčiojo, todėl ir jo ištartų žodžių skaičius, atlikus visas užduotis, buvo lygus 282. Iš kurių mokinyš 21 tardamas tęsė garsą (ssstorlūpis, tęsė garsą [s]; iiiiš, tęsė garsą [i]; Toooooomas, tęsė garsą [o] ir kt.). Vienskiečius žodžius mokinyš pakartojo 2 kartus (jam – jam – jam; jis – jis – jis). Tylių užsikirtimų mokinio kalboje nepastebėta. Remiantis balso įrašų analize, galima teigti, jog dominuojantis mokinio užsikirtimų pobūdis yra *skiečių ir garsų kartojimas*. Tokie užsikirtimai ypač išryškėjo mokinio kalboje pasakojant pagal siužetinius paveikslėlius ir pasirinkta tema.

9 tiriamasis

V. S. (amžius 13 metų) mikčiojimas yra vidutinio laipsnio. Mikčioja gana dažnai. Užsikirtimų dažnumas labai priklauso nuo mokinio savijautos (informacija gauta iš logopedės). Interviu metu pasiteiravus mokinio, kas yra mikčiojimas, jis negalėjo atsakyti: [nežinau]. Tačiau mokinyš puikiai galėjo nurodyti, kada jo mikčiojimas sustiprėja: [kalbant su draugais, kartais parduotuvėje]. Mokinyš suvokia savo kalbėjimo problemą ir bando kontroliuoti mikčiojimą, tai liudija mokinio atsakymas į klausimą, ką darai, kad nemikčiotum: [kvėpuoju]. Tai reiškia, kad mokinyš jau geba pritaikyti tam tikras kalbėjimo technikas, kad išvengtų užsikirtimų. Tiriamasis savo mikčiojimo sunkumą įvertino 10 balų (jis mano, kad labai stipriai mikčioja), o nerimą dėl mikčiojimo net 9 balais (jis labai jautriai reaguoja į savo mikčiojimą ir dėl jo stipriai nerimauja), todėl nenuostabu, jog paklaustas, ar bando išvengti kalbėti, kai jaučia, jog gali mikčioti, jis atsakė teigiamai: [taip].

Berniukas skaitė gana lėtai, skiemenuodamas. Atlikdamas pasakojimo užduotis kalbėjo labai trumpais sakiniiais, todėl reikėjo užduoti papildomų klausimų, į kuriuos jis dažniausiai atsakydavo vienu žodžiu. Todėl atlikus visas užduotis, berniuko ištartų žodžių skaičius nebuvo didelis (tik 173 žodžiai). Plačiau pasakoti tiriamasis nenorėjo. Mokinyš mikčiojo gana dažnai

(bendras užsikirtimų dažnumas 18%). Daugiausiai kartų berniukas sumikčiojo skaitydamas (17 kartų, užsikirtimų dažnumas atliekant šią užduotį buvo 19%). Gana dažnai mikčiojo ir pasakodamas pagal paveikslėlius (užsikirtimų dažnumas 13%). Kiek mažiau mikčiojo spontaniškai pasakodamas (užsikirtimų dažnumas 3%), bet ko gero tik todėl, kad atlikdamas šią užduotį, jis ištarė mažiausiai žodžių, lyginant su kitomis užduotimis. Rezultatai, kokio pobūdžio užsikirtimai dominuoja mokinio kalboje, pateikti 10 lentelėje

10 lentelė

Tiriamąojo V. S. užsikirtimų pobūdžio rezultatai, %

Užsikirtimų pobūdis	Skaičius	Procentai:
Skiemenų ir garsų pakartojimai	8	5%
Garso tęsimas	10	6%
<i>Tylūs užsikirtimai (blokai)</i>	12	7%
Vienskiemenių žodžių pakartojimai	—	—

Tiriamasis V. S. atlikdamas skaitymo ir pasakojimo užduotis kalbėjo gana lėtai, trumpais sakineliais. Išanalizavus mokinio balso įrašus paaiškėjo, kad dominuojantis užsikirtimų pobūdis yra tylūs užsikirtimai (blokai) ((a)kys; (a)rklys; (t)oksai ir kt.), kurie sudaro 7% visų mokinio užsikirtimų. Neretai mokinio kalboje buvo galima pastebėti garso tęsimo (aaaaamžius, tęsė garsą [a]; žžžžžmonės, tęsė garsą [ž]; šššššimtas, tęsė garsą [š] ir kt.) atvejų, kurie sudaro 6% mokinio užsikirtimų. Taip pat tardamas keletą žodžių mokinyk kartojo skiemenį ar garsą (k – k – k – knygu; du – du – dūmai; i – i – i – išprausia). Tai garsų ir skiemenų kartojimas sudaro 5% visų mokinio užsikirtimų.

10 tiriamasis

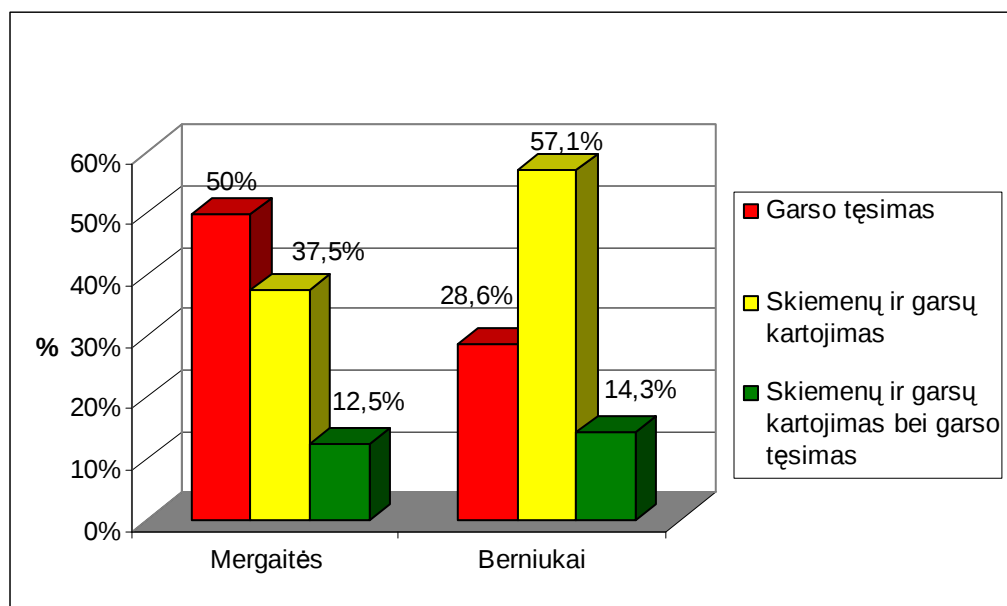
I. K. (amžius 13 metų) mikčiojimas vidutinio laipsnio. Mikčioja tik, kai skuba kalbėti, kartais atsakinėdamas klasėje. Todėl atsakymas į klausimą apie tai, kada jam yra sunkiau kalbėti, jis atsakė: [su mokytojais]. Nors mokinyk negalėjo paaiškinti, kas yra mikčiojimas: [nežinau], jis nurodė, kaip mikčiojimas pasireiškia jo kalboje: [užsikertu]. Interviu metu tiriamasis taip pat paaiškino, ką jis daro, kad mažiau mikčiotų: [lėčiau kalbu]. Savo mikčiojimo sunkumą mokinyk įvertino 5 balais. Mokinyk nežinojo, kaip įvertinti savo nerimą dėl mikčiojimo: [nežinau]. Nors ir nežinojo, kaip vertinti, galima nuspėti, jog mokinyk vis dėlto nerimą jaučia, kadangi, jis paklaustas, ar vengia situacijų kalbėti, kai žino, jog gali mikčioti, šį teiginį mokinyk patvirtino: [taip]. Berniukas atlikdamas visas užduotis mikčiojo gana dažnai (bendras užsikirtimų dažnumas 13%). Didžiausias užsikirtimų dažnumas pastebėtas mokiniui spontaniškai pasakojant (užsikirtimų dažnumas 19%), kiek mažiau skaitant (užsikirtimų dažnumas 12%) ir pasakojant pagal paveikslėlius (užsikirtimų dažnumas 10%). Rezultatai, kokio pobūdžio užsikirtimai dominuoja mokinio kalboje, pateikti 11 lentelėje.

Tiriamąo I. K. užsikirtimų pobūdžio rezultatai, %

Užsikirtimų pobūdis	Skaičius	Procentai:
<i>Skiemenų ir garsų pakartojimai</i>	26	8%
Garso tęsimas	4	1%
Tylūs užsikirtimai (blokai)	12	3%
Vienskiemenių žodžių pakartojimai	4	1%

Tiriamasis I. K. atlikdamas skaitymo ir pasakojimo užduotis gana dažnai mikčiojo. Analizuojant balso įrašus paaiškėjo, kad tiriamasis tardamas 26 žodžius (iš 344 žodžių) kartoją garsus ar skiemenis (lo – lo – lo – lopšy; ne – ne – ne – ne – neapulti; t – t – t – t – tenai ir kt.). Tai sudaro 8% visų mikčiojant išartų žodžių. Mokinio kalboje buvo pastebėta ir tylių užsikirtimų ((s)togo; žmo(g)us; (i)tališką ir kt.), kurie sudaro 3% visų mokinio užsikirtimų. Vienodi rezultatai tarp garso tęsimo (žžžžemyn, kartoją garsą [ž]; nnnnušovė, kartoją garsą [n]; draugooo, kartoją garsą [o]) ir vienskiemenių žodžių pakartojimo (ji – ji – ji; apie – apie – apie; jos – jos – jos ir kt.), kurie sudaro 1 % užsikirtimų. Taigi, atsižvelgiant iš balso įrašų analizės duomenis, dominuojantis užsikirtimų pobūdis tiriamąo I. K. kalboje yra *skiemenų ir garsų pakartojimai*.

Kitos dalies (17 moksleivių) užsikirtimų pobūdžio rezultatai atsispindi 3 paveiksle.

3 pav. Mikčiojančiųjų užsikirtimų pobūdžio pasiskirstymas pagal lytį, %

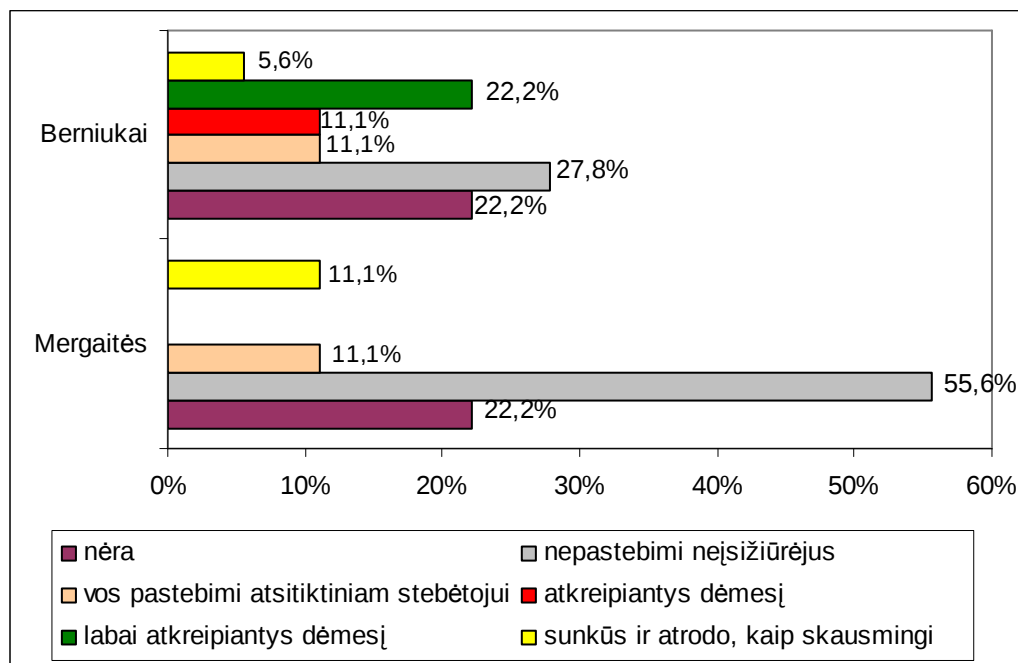
Tyrimo duomenys rodo, kad tiriamųjų kalboje dažniausiai pasireiškė 3 tipų užsikirtimai: *garso tęsimas*, *skiemenų ir garsų pakartojimas* bei šių užsikirtimų pobūdžio derinys (tai reiškia, kad dominuojantis užsikirtimų pobūdis pasiskirstė vienodai ir tiriamajam buvo būdingas ir garso tęsimas, ir skiemenų bei garsų pakartojimai). Berniukų ir mergaičių užsikirtimų pobūdžio rezultatai pasiskirstė priešingai, kadangi mergaitėms būdingiausias užsikirtimų pobūdis yra garso tęsimas (50% mergaičių), o kita didžioji mergaitėms būdingų užsikirtimų dalis (37,5% mergaičių)

yra skiemenų ir garsų kartojimas. Kai tuo tarpu didžiosios dalies berniukų (57,1%) vyraujantis užsikirtimų pobūdis yra skiemenų ir garsų kartojimas, o antros didžiosios dalies (28,6%) berniukų užsikirtimų pobūdis yra garso tęsimas. Labai panašiai pasiskirstė tiek mergaičių, tiek berniukų rezultatai, kuriems yra būdingas ir skiemenų bei garsų kartojimas, ir garso tęsimas (12,5% mergaičių, bei 14,3% berniukų).

Labai svarbu yra išsiaiškinti, kokio pobūdžio užsikirtimai dominuoja atskiro mikčiojančiojo kalboje, kadangi, kuo geriau suprantamas kalbėjimo sunkumas, tuo efektyvesnius pagalbos būdus galima numatyti. Dažnai patys mikčiojantieji mano, kad jie užsikerta ties žodžiu, nors iš tiesų jie užsikerta ties garsu arba pereidami nuo vieno žodžio garso prie kito. Tokie sunkumai būdingi daugumai mikčiojančiųjų (Fraser, 1998). Mikčiojančiųjų kalboje pagrindiniai užsikirtimai yra skiemenų ir garsų kartojimai, garso tęsimas, tylūs užsikirtimai (blokai). Kai kuriems mikčiojantiems gali būti būdingi tik vieno tipo užsikirtimai, tuo tarpu kitų kalboje gali pasitaikyti visų šių užsikirtimų deriniai (Scott ir kt., 2008). Tai atsispindi ir tyrimo duomenyse, kadangi, kai mikčiojantiems sunku pereiti nuo vieno žodžio garso prie kito jie neretai tęsia žodžio garsą ar tiesiog kartoja garsus ir skiemenis, kartais vienskiemenius žodžius. Neretai mikčiojančiųjų kalboje buvo pastebėta ir tylių užsikirtimų – blokų.

Lydimieji judesiai. Kaip jau buvo ne kartą minėta mikčiojančiųjų kalbą dažnai lydi vadinamieji patologiniai judesiai arba antriniai mikčiojimo požymiai. Kiekvienu atveju jie yra skirtingi. Fraser (1998) teigia, kad nėra universalių, visiems mikčiojantiems būdingų antrinių mikčiojimo požymių. Jie gali būti patys įvairiausi: kai kurie vaikai, bandydami ištarti jiems sudėtingą žodį ar garsą gali judinti pirštus, kojas, galvą, judėti visu kūnu, kalbėti įkvėpdami ir t.t. Lydimieji judesiai dažniausiai atsiranda, kai mikčiojantieji bando „išstumti įstrigusį“ žodį ir ilgainiui pradeda nuolat reikštis užsikirtimų metu (Scott ir kt., 2008).

Lydimieji judesiai taip pat buvo vertinami, remiantis Mikčiojimo sunkumo testo rekomendacijomis, 5 balų skalėje (nuo 0 iki 5). Vertinama buvo tokiu principu: kai lydimieji judesiai nepasireiškia, skiriama 0 balų, kai lydimieji judesiai nepastebimi atidžiai neįsisiūrėjus į mikčiojantįjį (ir neturint informacijos iš jį ugdančio logopedo) skiriamas 1 balas, kai lydimieji judesiai vos pastebimi atsitiktiniam stebėtojų (šiuo atveju tyrėjui) skiriami 2 balai; kai lydimieji judesiai gana pastebimi, atkreipiantys dėmesį, skiriami 3 balai; kai lydimieji judesiai kartojasi dažnai ir yra ryškūs, atkreipiantys dėmesį, skiriami 4 balai; ir kai lydimieji judesiai labai išreikšti, „sunkūs“, skiriami 5 balai. Taip pat vertinant antrinius mikčiojimo požymius buvo atsižvelgiama į tai, kokios grupės lydimieji judesiai dominuoja (įterpiami nereikalingi garsai, veido mimikos, galvos judesiai, galūnių judesiai) ir išanalizuoti atskirai, siekiant nustatyti, kokie lydimieji judesiai pasireiškia užsikirtimų metu, kiekvieno mikčiojančiojo kalboje. 4 paveiksle atsispindi apibendrinti rezultatai įvertinus mergaičių ir berniukų lydimųjų judesių sunkumą.

4 pav. Mikčiojančiųjų lydimųjų judesių sunkumo pasiskirstymas pagal lytį, %

Analizuojant duomenis apie berniukų ir mergaičių antrinius mikčiojimo požymius (lydimuosius judesius) paaiškėjo, kad daugumai (27,8%) berniukų būdingi mažai pastebimi lydimieji judesiai, kuriuos galima pamatyti, atidžiai stebint mikčiojantį vaiką (vertinimo skalėje jų sunkumas atitinka 1 balą). Dažniausiai tai buvo *galūnių judesiai*: pirštų lenkimas į kumštį, pirštų judinimas, kiti rankos ir plaštakos judesiai, kojų judesiai, rankos dedamos prie veido; *veido mimikos*: užsimerkimas, mirksėjimas akimis, žandikaulio raumenų įtampa. Tokiai pat daliai (po 22,2%) berniukų nebuvo užfiksuota lydimųjų judesių (vertinimo skalėje atitinka 0 balų) bei užfiksuoti labai atkreipiantys dėmesį lydimieji judesiai (vertinimo skalėje atitinka 4 balus). Buvo užfiksuotos *veido mimikos*: labai pastebimi žandikaulio trūkčiojimai, žandikaulio raumenų įtampa; lūpų įtampa, lūpų laižymas, liežuvio iškišimas; *galūnių judesiai*: rankos prie veido, ausies tampymas, lūpų lietimasis, dažnas mirksėjimas akimis, kartais net „spaudžiant“ akis; *galvos judesiai*: purtymas. Minėti lydimieji judesiai labai atkreipė dėmesį, todėl jiems ir buvo skirti 4 balai. Nemažos dalies (po 11,1%) berniukų lydimieji judesiai buvo atkreipiantys dėmesį (vertinimo skalėje atitinka 3 balus). Dažniausiai pasireiškė *veido mimikos*: mirksėjimas akimis, lūpų įtampa; *galūnių judesiai*: trepsėjimas kojomis, imitavimas, kad „šluostosi“ nosį, antakių suraukimas; *galvos judesiai*: sukiojimas; ar vos pastebimi atsitiktiniam stebėtojų (vertinimo skalėje atitinka 2 balus). Buvo pastebėtos *veido mimikos*: žandikaulio raumenų įtampa, išsižiojimas. Mažiausiai daliai tiriamųjų, berniukų tarpe, buvo būdingi labai „sunkūs“ ir atrodantys skausmingi, lydimieji judesiai (vertinimo skalėje atitinka 5 balus). Tai buvo: *veido mimikos*: stipri veido raumenų įtampa, žandikaulio trūkčiojimai, lūpų įtampa; *galvos judesiai*: lenkimas žemyn.

Daugumai (55,6%) mergaičių būdingi sunkiai pastebimi lydimieji judesiai, kurios galima pamatyti atidžiai stebint mikčiojantį vaiką bendravimo metu (vertinimo skalėje atitinka 1

balą). Tai: *galūnių judesiai*: liemens judesiai, kojų judinimas, supimasis ant kėdės; *galvos judesiai*: nepastovus, „lakstantis“ žvilgsnis, mirksėjimas akimis. Daugiau negu tarp ketvirtadalio (22,2%) mergaičių nebuvo pastebėta lydimųjų judesių. Tokiai pat daliai (po 11,1%) mergaičių užfiksuoti nežymūs lydimieji judesiai, kurie vos pastebimi atsitiktiniam stebėtojai (vertinimo skalėje atitinka 2 balus). Jiems priskiriami: *neįprasti garsai*: garsus kvėpavimas; *veido mimikos*: liežuvio iškišimas, bei užfiksuoti „sunkūs“ ir atrodantys skausmingi lydimieji judesiai (vertinimo skalėje atitinka 5 balus). Tai: *veido mimikos*: stipri žandikaulio raumenų ir lūpų įtampa. Mergaitėms nebuvo būdingi atkreipiantys dėmesį ar labai atkreipiantys dėmesį lydimieji judesiai.

Galima pastebėti, kad mergaičių kalbą rečiau nei berniukų lydi antriniai mikčiojimo požymiai. Tikėtina, kad šiuos rezultatus galėjo lemti, silpnesnis mergaičių mikčiojimas, nei tyrime dalyvavusių berniukų (palyginus užsikirtimų dažnumo rezultatus). Taip pat mergaitėms būdingi lengvesni lydimieji judesiai negu berniukams.

2.3.2. Mikčiojančių mokinių interviu rezultatai

Mokinių požiūris į mikčiojimą ir jo supratimas. Tyrimo metu buvo siekiama atskleisti mikčiojančių mokinių požiūrį į savo kalbėjimo problemą, kaip jie supranta ir geba paaiškinti patį mikčiojimą. Ivoškuvienės (2002) atliktame tyrime nustatyta, kad daugelis mikčiojančiųjų neigiamai vertina savo mikčiojimą, skaudžiai dėl jo išgyvena ir tik nedidelė dalis moksleivių mikčiojimą laiko normaliu dalyku. Pasak Ivoškuvienės, mikčiojančiojo požiūrio į savo mikčiojimą išsiaiškinimas padeda parinkti atitinkamus darbo būdus – psichologinius, logopedinius, psichoterapinius ir kt. Mokiniai įvairiai apibūdina savo kalbėjimo problemą, tačiau dažniausiai savo atsakymuose minėdavo tai, ko jie negali, kas jiems sunku:

[*Kai žmogus per greitai kalba, užstringa, norėdamas ką nors pasakyti*]; [*...kai negali normaliai kalbėti, užsikirtinėji*]; [*kai negali pasakyti, ką norėtum*]; [*kai žmogus neištaria kai kurių garsų*]; [*..kai užstringa*]; [*kai žmogus neištaria žodžio*]. Vienas mokins mikčiojimą apibrėžė, kaip ligą: [*mikčiojimas tai tokia liga, kur persekioja daugelį žmonių*]. Įdomus buvo vieno berniuko pasisakymas: [*mikčiojimas yra baubas, aš jo bijau*].

Siekiant išsiaiškinti, kaip mikčiojantys mokiniai suvokia savo kalbos problemą, vienas iš jiems pateiktų klausimų buvo: „*Kaip mikčiojimas pasireiškia tavo kalboje (ar yra „sunkūs“ garsai, žodžiai, ką tu darai, kai mikčioji)?*“ Dominuojantis atsakymas buvo „*užsikertu*“. Net 8 iš 14 mokinių, nurodė, kad kai mikčioja jie negali ištarti norimo žodžio ar garso. Du mokiniai nurodė, kad jiems yra „sunkių“ garsų, žodžių: [*man „neina“ pasakyti žodžio...*]; [*yra „sunkių“ garsų*]. Vienas mokins teigė dažnai kartojęs žodžius: [*dažnai kartoju žodį*], nurodė per greitą kalbėjimą: [*aš stengiuosi per greitai viską pasakyti ir tada sumikčioju*].

Paskutinis klausimas, kuriuo buvo siekiama atskleisti mikčiojančiųjų požiūrį į savo kalbos problemą ir jos supratimą. Mokiniams buvo pateiktas klausimas: „*Kaip įvertintum savo*

mikčiojimo sunkumą 10 balų skalėje, kai 0 sklandi kalba, o 10 labai stiprus mikčiojimas?“ Mokinių atsakymai buvo įvairūs. Jų atsakymai kito nuo labai lengvo mikčiojimo ar sklandaus kalbėjimo iki paties stipriausio mikčiojimo: [3, *nes kartais pamikčioju*]; [4, *nelabai stipriai mikčioju*]; [10]; [2 *manau, kad nestipriai mikčioju*]; [5]; [10, *nes dažnai užsikirtinėju*]; [8, *dažnai užsikertu*]; [5, *nes kartai užsikertu*]; [5, *jei nemikčiočiau, rašyčiau 0*]; [anksčiau būčiau įvertinęs 8, o dabar [4], *nesėjau pas logopedę*]; [9]; [4]; [9, *nes dažnai mikčioju*].

Rezultatai rodo, kad dauguma mokinių suvokia savo kalbėjimo problemą, geba apibūdinti, kas tai yra mikčiojimas, kaip jis pasireiškia jų kalboje, įvertinti savo mikčiojimo sunkumą. Kaip matyti iš mokinių atsakymų, mikčiojimo apibūdinime dominuoja pasakymai, jog mikčiojimas yra užsikirtimas, sunkumas tariant žodžius, negalėjimas išreikšti minčių, dėl užsikirtimų. Moksleiviai apibūdindami mikčiojimą dažniausiai rėmėsi savo patirtimi ir fiziniais pojūčiais, kurie atsiranda užsikirtimų metu. Nurodydami, kaip mikčiojimas pasireiškia jų kalboje mokiniai daugeliu atvejų nurodė *užsikirtimus*. Vos keli mokiniai paminėjo kitokius mikčiojimo pasireiškimo būdus („sunkių žodžių buvimą“; garsų ar žodžių kartojimą).

Mikčiojančių mokinių emocinės reakcijos į mikčiojimą. Pasak Johnson (cit. Hughes, 2008), mikčiojantieji lengviau bendrauja ir mažiau mikčioja su tėvais, jiems artimais draugais. Neretai, nujausdami, kad gali mikčioti jie stengiasi išvengti situacijų kalbėti, kadangi jaučiamas nerimas, įtampa. Tyrimo metu buvo siekiam išsiaiškinti, kaip mikčiojantys mokiniai reaguoja į savo kalbos problemą, kokiais būdais bando jos išvengti. Gauti duomenys pateikiami 12 lentelėje.

12 lentelė

Kategorija „Mikčiojančiųjų reakcija į mikčiojimą ir mikčiojimo intensyvumas“

Subkategorija	Mikčiojančių mokinių teiginiai	Teiginių skaičius
Mikčiojimas sustiprėja nepalankioje situacijoje.	[<i>kai turiu daug pasakyti</i>]; [<i>kai kalbu su mokytojais</i>]; [<i>kalbant su draugais, parduotuvėje</i>]; [<i>klasėje...</i>] ..[<i>kaip kalbu su nepažįstamais</i>]; [<i>skaitant</i>]; [<i>kai man būna ilgas žodis</i>]; [<i>labai sustiprėja, kai aš būnu įsitemęs, susijaudinęs</i>]; [<i>klasėje, per pamokas, kaip reikia papasakoti ir aš užstringu</i>]; [<i>kai pradedu jaudintis</i>]. [<i>man tik sunku su nepažįstamais</i>]	11
Mikčiojimas susilpnėja kalbant su artimais asmenimis.	[<i>namuose, su mama ir tėčiu</i>]; [<i>su drauge ir mama</i>]; [<i>su mama</i>]; [<i>su mama, tėčiu, broliu yra lengviau...</i>] ; [<i>su mama, tėte, močiute, broliu, pusbroliu, draugu...</i>] ; [<i>lengviau su tėvais</i>]; [<i>su namiškiais ir logopede</i>]; [<i>su draugu</i>]; [<i>nesunku su visais</i>].	9

Nagrinėjant mokslinę literatūrą paaiškėjo, kad mikčiojimas sustiprėja mikčiojančiajam atsidūrus jam nepalankioje, nerimą keliančioje situacijoje. Gabrija (cit. Danilavičius, 2006) išskyrė keletą mikčiojimą stiprinančių situacijų: kai pašnekovas sutinkamas pirmą kartą, bandoma nuslėpti kalbėjimo nesklandumas, kai mokinytis neapgalvoja pokalbio scenarijaus, kai mikčiojantysis žino, jog jo pasisakymas yra reikšmingas. Tyrimo duomenys rodo, kad tiriamiesiems mikčiojimas

sustiprėjo, kai jie nori daug pasakyti, tačiau sunkiai randa tinkamus žodžius savo mintims išreikšti, kai taria ilgus, sudėtingus žodžius, kalba su nepažįstamais ar atsakinėja klasėje ir kt.

Kai kuriems mikčiojantiems neįkyla neigiamų emocijų dėl mikčiojimo, tačiau kiti gali jaustis sunerimę, sutrikę, nusivylę ar jausti gėdą. Tokie mokiniai nelinkę klasėje kelti rankos, siekdami išvengti užsikirtimų gali sakyti, jog nežino atsakymo į klausimą, kai kuriais atvejais netgi vengti socialinių kontaktų, tokių, kaip sėdėjimas šalia kitų, pietavimas ar žaidimas drauge su bendraamžiais (Scott ir kt., 2008; Thomas, Howell, 2001). Interviu metu mokinių buvo klausama: „Ar bandai išvengti tam tikrų situacijų, jei tikiesi, kad gali mikčioti?“ Mokinių atsakymai pasiskirstė į dvi dalis:

- Vieni mokiniai teigė, jog tokių situacijų nevengia: [ne]; [jeigu reikia, tai ir kalbu].
- Kiti mokiniai, stengiasi patylėti ir išvengti užsikirtimų: [renkuosi patylėti.]; [taip]; [kartais]. Reikėtų pažymėti, jog didesnė dalis buvo tų moksleivių, kurie teigė nevengiant situacijų kalbėti.

Mokinių pasiteiravus, ar jie keičia jiems „sunkesnius“ žodžius lengvesniais, dauguma mokinių teigė to nedarantys: [vistiek tariau]; [kartais]; [yra, yra sunkesnių žodžių, bet vis tiek bandau sakyti]; [pagalvoju, paskui vis tiek tariau]. Keli mokiniai keičia „sunkesnius“ žodžius „lengvesniais“.

Įvairus ir mokinių savo problemos vertinimas. Vieni mokiniai savo nerimą dėl mikčiojimo vertina, kaip labai stiprų (10 balų), o kiti jaudulio ar nerimo nejaučia (skiria 0 balų): [9]; [stipriai nerimauju, tai 9]; [nerimauju, bet nežinau]; [6]; [jaučiu baimę 8]; [nelabai, kai užstringu, tai – 5, jaudinuos]; [nelabai jaudinuos, 4]; [nesijaudinu, 0]; [4]; [0, nejaučiu nerimo]; [nelabai 1].

Mokinių atsakymai rodo, kad kiekvieno mikčiojančiojo emocinė reakcija į mikčiojimą yra skirtinga. Vieniems mikčiojimas sustiprėja kalbant su kitais žmonėmis, ne tokiais artimais, kaip galbūt yra šeimos nariai (mokytojais, draugais), kitiems sunku norint daug pasakyti, nes tikėtina, jog vaikai nori kuo daugiau minčių išreikšti, skuba papasakoti ir ima stipriau mikčioti, dar kitiems mikčiojimą sustiprina jaudulys, jaučiama vidinė įtampa.

Tyrimo dalyvavę apklaustieji dažniausiai taiko 2 mikčiojimo valdymo technikas. Mikčiojančių moksleivių atsakymai pateikti lentelėje 13 lentelėje.

**Kategorija „Mikčiojimo valdymo technikų taikymas“
ir ją sudarančios subkategorijos, sk.**

Subkategorija	Mikčiojančių mokinių teiginiai	Teiginių skaičius
Kalbos tempo sulėtinimas	[<i>lėčiau kalbu</i>]; [<i>stengiuosi šnekėti lėčiau</i>]; [<i>sustoju ir pagalvoju mintyse, kaip tarti</i>]; [<i>...sustoju, įkvėpiu oro ir tariau</i>]; [<i>lėčiau kalbu</i>].	5
Kvėpavimo kontrolė	[<i>taikau kvėpavimą</i>]; [<i>kvėpuoju</i>]; [<i>darau visokius pratimus su mokytoja kvėpavimo</i>].	3

Nagrinėjant mokslinę literatūrą paaiškėjo, kad mikčiojantiems mokiniams reikia taikyti įvairius pagalbos būdus, mokyti mikčiojimo valdymo ir sklandaus kalbėjimo technikų. Lietuvos logopedai dažnai moksleivius moko kalbinio kvėpavimo ir taiko kalbėjimo tempo sulėtinimą, lydimąją, kartojamąją kalbą ir kitus pagalbos būdus (Ivoškuvienė, Makauskienė, Ruškus, 2006). Šiame tyrime dalyvavusių moksleivių tarpe vyrauja dvi pagrindinės kalbėjimo technikos: *kalbos tempo sulėtinimas* ir *kvėpavimo kontrolė*.

Aplinkinių reakcija, požiūris į mikčiojimą. Mikčiojantiems moksleiviams yra labai svarbus aplinkinių požiūris į mikčiojimą, ypač bendraamžių, mokytojų nuomonė (Roth, Beal, 1999). Mikčiojantys mokiniai dažniausiai norėtų būti suprasti, išklausti aplinkinių, tai išryškėja ir iš jų atsakymų į klausimą „*Kaip tu norėtum, kad pašnekovai elgtųsi kai tu mikčioji (pvz.: padėtų ištarti žodžius, kantriai klausytų, žiūrėtų į tave)?*“. Mokiniai į pateiktą klausimą atsakė: [*kad nieko nesakytų ir tiesiog išklaustų iki galo, ką noriu pasakyti*]; [*kad išklaustų iki galo*]; [*kad nenuieitų, kol aš sugalvosiu kaip pasakyti*]; [*norėčiau, kad jie turėtų kantrybės ir išklaustų mane ir norėčiau, kad nesišaipytų*]; [*...kad elgtųsi gražiai*]; [*...kad išklaustų*]; [*kad žiūrėtų į mane*]; [*išklaustų*]; [*...kad padėtų ištarti žodžius*].

Dauguma (9 mokiniai) apklausos dalyvių teigė, jog vaikai (bendraamžiai) iš jų nesišaipto, neerzina. Trys mokiniai pasakojo, jog iš jų šaiptosi kartais, o 2 mokiniai teigė nuolat patiriantys patyčias dėl savo mikčiojimo.

Mikčiojimo pasireiškimas kasdieninėje veikloje. Mikčiojimas labai individualiai veikia kiekvieną mikčiojantįjį (Shapiro, 1999). Kai kuriems mikčiojimas nesukelia jokių sunkumų, o tuo tarpu kitiems - trikdo bendravimą, apsunkina dalyvavimą užklasinėje veikloje, tampa mokymosi sunkumų priežastimi ir pan. Mikčiojančiųjų atsakymai pateikti 14 lentelėje.

Kategorija „Mikčiojimo pasireiškimas kasdieninėje veikloje“

Subkategorija	Mikčiojančių mokinių teiginiai	Teiginių skaičius
Mikčiojimas sukelia bendravimo sunkumų	[<i>neužsikirsčiau, galėčiau pasakyti ką galvoju</i>]; [<i>jei nemikčiočiau būtų geriau</i>]; [<i>nebijočiau kalbėti, turėčiau daugiau draugų</i>]; [... <i>būtų geriau paklausti</i>]; [<i>su manim daugiau draugautų, suprastų, išklaustų</i>]; [<i>jei nemikčiočiau iš manęs nebesityčiotų vaikai</i>]; [<i>lengviau kalbėčiau klasėje</i>]; [... <i>kiti suprastų ką aš noriu pasakyti</i>].	8
Mikčiojimas turi mažai įtakos aktyvumui klasėje	[<i>nekeliu rankos, nes nežinau atsakymo</i>]; [<i>atsakau į mokytojos pateiktus klausimus</i>]; [<i>keliu ranką klasėje</i>]; [<i>atsakau į klausimus žodžiu</i>]; [<i>taip, keliu ranką</i>]	5

Mikčiojimas gali trikdyti sėkmingą mikčiojančių mokinių bendravimą, kadangi mokiniai negali išreikšti savo minčių, jaučiasi atstumti, neturintys pakankamai draugų. Tačiau dauguma tiriamųjų klasėje jaučiasi pakankamai gerai ir atsakinėja į pateiktus klausimus. Tie mokiniai, kurie teigė, jog nekelia rankos klasėje, pagrindine priežastimi įvardijo nepakankamą pasiruošimą pamokai ar tiesiog nežino atsakymo į mokytojos klausimą. Galima manyti, kad kai kurie pedagogai sugeba klasėje sukurti palankų mikroklimatą ir mikčiojantį vaiką priimančią aplinką. Dauguma autorių (Gregory, 2000; Shapiro, 1999) nurodo, kad klasės draugų požiūris į mikčiojantį vaiką priklauso nuo suaugusių žmonių požiūrio ir elgesio.

Problemų įveikimo sunkumai ir galimybės. Beveik visi tiriamieji (išskyrus vieną berniuką, kurio mikčiojimas atsinaujino po vasaros atostogų) lanko logopedines pratybas ir savo kalbos problemą sprendžia kreipdamiesi pagalbos į mokykloje dirbantį logopedą. Dar vienas tiriamasis kreipėsi pagalbos į neurologą. Kaip matyti iš tiriamųjų atsakymų, dauguma mokinių minėjo, jog jie logopedinių užsiėmimų metu išmoko kontroliuoti kvėpavimą, ėmė taikyti tam tikras mikčiojimo valdymo technikas (pvz., sulėtinti kalbėjimo tempą, kontroliuoti kvėpavimą, prieš pradėdami kalbėti apgalvoti ką nori pasakyti, neskubėti ir pan.) ir teigė, jog jiems logopedinės pratybos padėjo įveikti ar sušvelninti užsikirtimus. Mikčiojančiųjų atsakymai pateikti lentelėje 15 lentelėje.

Kategorija „Problemų įveikimo galimybės“ ir ją sudarančios subkategorijos, sk.

Subkategorija	Mikčiojančių mokinių teiginiai	Teiginių skaičius
Lankytų logopedinių pratybų	[<i>moko kvėpuoti</i>]; [... <i>moko visaip kvėpuoti</i>]; [... <i>lėčiau kalbėti, kvėpuoti, apgalvoti, ką noriu pasakyti</i>];	7

veiksmingumas	[kvėpavimas]; [pas logopedę<....> man jau geriau]; [...padėjo mankštinimas]; [neskubėti kalbėti]	
----------------------	---	--

Pateikti mokinių atsakymai rodo, kad dauguma mikčiojančiųjų teigiamai vertina logopedinę pagalbą ir pastebi mikčiojimo pokyčius savo kalboje.

Empirinės dalies išvados. Mikčiojančių mokinių tyrimo rezultatai parodė, kad tiriamiesiems būdingas skirtingas užsikirtimų dažnumas. Tai priklauso nuo įvairių priežasčių: kalbinės situacijos sudėtingumo, mikčiojimo valdymo ir sklandaus kalbėjimo įgūdžių įsisavinimo, mokinio motyvacijos, savikontrolės ir gebėjimo jas taikyti kasdienėje veikloje. Vyraujantis tirtų moksleivių užsikirtimų pobūdis yra skiemenų ir garsų pakartojimai bei garso tęsimas. Mikčiojančiųjų požiūris į savo kalbėjimo problemą ir emociniai išgyvenimai dėl mikčiojimo taip pat labai įvairūs ir kiekvienu konkrečiu atveju yra skirtingi. Dauguma tiriamųjų neigiamai apibūdina savo mikčiojimą, tačiau geba jį valdyti, gana objektyviai vertina mikčiojimo sunkumą, remdamiesi savo patirtimi. Kadangi visi respondentai lanko ar yra lankę logopedines pratybas anksčiau, tikėtina, kad išmokti sklandaus kalbėjimo įgūdžiai mažina jų nerimą dėl užsikirtimų ir sudaro palankias galimybes valdyti užsikirtimus.

Išvados

1. Išnagrinėjus mokslinę literatūrą apie mikčiojimą ir jo įvertinimo metodikas, paaiškėjo, kad mikčiojimas – tai multidimensinis sutrikimas, kurį sudaro keletas tarpusavyje glaudžiai susijusių lingvistinių, motorinių, emocinių, kognityvinių ir socialinių komponentų. Mikčiojimas dažniausiai pasireiškia vienskiemenių žodžių, skiemenų ar garsų pakartojimais, garso tęsimu ar tyliais užsikirtimais (blokais). Dažnai mikčiojančiųjų kalbą lydi antriniai mikčiojimo požymiai (lydimieji judesiai). Mikčiojimo įvertinimas yra sudėtingas, kompleksinis procesas, apimantis visus mikčiojimo struktūros komponentus. Svarbu įvertinti, kokie veiksniai trikdo konkretaus vaiko kalbėjimo sklandumą, ištirti jo kalbines galimybes, išorinius ir vidinius mikčiojimo požymius (užsikirtimų dažnumą, pobūdį, lydimuosius judesius, vidinius išgyvenimus) bei supančią aplinką.
2. Užsienio šalyse mikčiojimo sunkumui įvertinti plačiai taikomas Mikčiojimo sunkumo testas (*Stuttering Severity Instrument for children and adults, SSI*), apimantis tris mikčiojimo parametrus: garsų ir skiemenų pratęsimų ir pakartojimų dažnumą; ilgiausių užsikirtimų trukmę; pastebimus lydimuosius judesius. Mikčiojančių mokinių požiūriui įvertinti taikomas Požiūrio į bendravimą testas (*Communication Attitude Test, CAT*). Šis testas tikslus, praktika pagrįstas ir patikimas tyrimo metodas, skirtas įvertinti mokinių požiūrį į kalbėjimą ir emocijas. Mokinių požiūrio ir emocijų įvertinimui naudojamas taip pat gali būti naudojamas Kalbinių situacijų klausimynas (*Speech Situation Checklist, SSC*); Mikčiojančių vaikų erzinimo ir patyčių klausimynas (*Teasing and Bullying questionnaire for Children who Stutter*); Mikčiojančiųjų mokinių požiūrio skalė (*Attitude Scale For Stutterers*), Elgesio įvertinimo metodika (*Behaviour Assessment Battery, BAB*) ir kiti kiekybiniai bei kokybiniai metodai. Lietuvoje mokinių mikčiojimo sunkumas, požiūris į mikčiojimą ir emocijas vertinamas subjektyviai, pateikiant įvairius klausimus ir kalbines užduotis, nėra parengtos kiekybinės užsikirtimų analizavimo metodikos, kuri leistų nustatyti mikčiojimo pokyčius logopedinės pagalbos procese ar baigus pratybas.
3. Atlikus tyrimą, remiantis Mikčiojimo sunkumo testo rekomendacijomis, paaiškėjo, kad tyrime dalyvavusiems mikčiojantiems moksleiviams, būdingas įvairus užsikirtimų pobūdis, kuris svyruoja nuo retų užsikirtimų, kurių dažnumas siekia 1% iki stipraus mikčiojimo, kai užsikirtimų dažnumas siekia iki 40%. Svarbu pažymėti, jog tyrime dalyvavusioms mergaitėms būdingas silpnėsnis mikčiojimas (mažesnis užsikirtimų dažnumas) negu mikčiojantiems berniukams.
4. Įvertinus mikčiojančių mokinių užsikirtimų pobūdį ir apibendrinus tyrimo rezultatus išryškėjo, kad mikčiojantiems moksleiviams būdingiausi užsikirtimai yra skiemenų ir garsų

kartojimas. Rečiau tiriamųjų kalboje pasireiškia garso tęsimas ir tylūs užsikirtimai (blokai). Mažiausią visų užsikirtimų dalį sudarė viensiemenių žodžių pakartojimai.

5. Mikčiojančių moksleivių kalbą dažnai lydėję antriniai mikčiojimo požymiai (lydimieji judesiai), nebuvo labai žymūs. Daugumos tiriamųjų lydimieji judesiai buvo vos pastebimi, nelabai atkreipiantys dėmesį, tik nedidelės dalies tiriamųjų lydimieji judesiai buvo labai žymūs ir pasireiškė atliekant visas pateiktas kalbines užduotis.
6. Interviu padėjo atskleisti mokinių požiūrį, emocijas dėl mikčiojimo. Nors moksleiviai neišsamiai charakterizavo mikčiojimą, nepaisant to, dauguma tiriamųjų nevengia kalbinių situacijų, geba valdyti savo mikčiojimą, pernelyg dėl jo neišgyvena.

Literatūra

1. Ainsworth, S., Fraser, J. (1992). *If your child stutters: a guide for parents*. Published by stuttering foundation of America.
2. Bankauskienė, N., Jegerlevičienė, S. (2006). Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, socialinė adaptacija: ekspertinis vertinimas. *Specialusis ugdymas*, 1 (14), 145 – 157.
3. Bernardini, S., Cocco, L., Zmarich, C., Vanryckeghem, M., Brutten, G. (2010). *The speech situation checklist: normative and comparative study of Italian CWS and CWNS*. Greece: Athens.
4. Bloom, C., M., Cooperman, D., K. (1999). *Synergistic Stuttering Therapy: A Holistic Approach*. Andover, MA: Butterworth-Heinemann.
5. Breitenfeldt, D., H., Lorenz, D., R. (2007). *Sėkminga mikčiojimo valdymo programa*. Vilnius: Švietimo ir Mokslo ministerija.
6. Carl, W., Dell, Jr. (2000). *Mokinių mikčiojimo šalinimas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
7. Cocco L., Bernardini, S., Zmarich, C., Vanryckeghem, M., Brutten, G. (2010). *Behaviour assessment battery (BAB): evidence-based approach to the assessment and treatment of children who stutter. Normative and comparative study of Italian CWS and CWNS*. Greece: Athens.
8. Conture, E., G., Fraser, J. (1994). *Stuttering and your child: questions and answers*. Published by stuttering foundation of America.
9. Danilavičius, J. (2006). *Mikčiojimas įveikiamas*. Utena: Utenos spaustuvė.
10. DeKort, C., D. (1997). *Validity Measures of the Communication Attitude Test*. Edmonton: Alberta.
11. Fraser, M. (1998). *Mikčiojančiųjų saviterapija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
12. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (2003). Vaikai, turintys kalbėjimo, kalbos ir kitų komunikacijos sutrikimų. J. Ambrukaitis (Red.). *Specialiojo ugdymo pagrindai* (p. 295 – 310). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
13. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (1997). Kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimai. J. Ambrukaitis (Red.). *Specialiųjų poreikių vaikai* (p. 49 – 59). Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas.
14. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (1993). *Logopedija*. Kaunas: Šviesa.
15. Goštautas, A., Pilkauskienė, I., Makauskienė, V. (2002). Mikčiojančių pradinių klasių moksleivių verbalinio mąstymo ypatumai. *Specialusis ugdymas*, 1 (6), 46 – 53.
16. Gradaitė, S. (2002). *Psichologinis mikčiojimas – kas tai?*

http://www.lsveikata.lt/senas/index.php?page_id=105&s=329 (žiūrėta 2010-10-18).

17. Gregory, H., H., D., Campbell, J. (2000). *Stuttering Therapy: A Workshop for Specialists*. Northwestern University, IL.
18. Healey, E., C., Trautman, L., S., Susca, M. (2004). *Clinical Applications of a Multidimensional Approach for the Assessment and Treatment of Stuttering*.
<http://www.nsslha.org/uploadedFiles/NSSLHA/publications/cicsd/2004SClinicalApplications.pdf>
(žiūrėta 2011-01-25).
19. Hughes, S. (2008). *Exploring attitudes toward people who stutter: a mixed model approach*.
Daktaro disertacija.
20. Hughes, C. (1998). *Some suggestions for teachers of children who stammer*. United Kingdom.
21. Ivoškuvienė, R., Gerulaitis, D., Kairienė, D., Makauskienė, V. (2010). Logopedinė pagalba kletteringu pasižymintiems vaikams: Lietuvos logopedų apklausos rezultatai. *Specialusis ugdymas*, 1 (22), 110 – 121.
22. Ivoškuvienė, R., Makauskienė, V. (2009). Pedagogų, ugdančių mikčiojančius mokinius, patirtis. *Specialusis ugdymas*, 1 (20), 85 – 92.
23. Ivoškuvienė, R., Radavičienė, S. (2007). Mikčiojimo ir mokyklinio nerimo ryšys. *Specialusis ugdymas*, 1 (16), 68-77.
24. Ivoškuvienė, R. (2000). Vaiko požiūris į savo mikčiojimą. *Specialusis ugdymas*, III d., 63 – 76.
25. Ivoškuvienė, R. (1999). Mikčiojimas – kompleksinė problema. *Specialusis ugdymas*, II d., 89 – 93.
26. Ivoškuvienė, R. (1984). *Mikčiojimas: paskaitų konspektas*. Vilnius.
27. Kačiušytė – Skramtai, L. (2010). *Mikčiojančių ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymas per muzikinę veiklą*.
<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/specialistams/mikciojanciu-ikimokyklinio-amziaus-vaiku-ugdymas-per-muzikine-veikla/2988> (žiūrėta 2011-01-25).
28. Kačiušytė – Skramtai, L. (2002). *5 – 7 metų mikčiojančių vaikų ugdymo optimizavimas muzikine veikla: daktaro disertacijos santrauka*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
29. Kaffemanienė, I. (2006). *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
30. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.
31. Kawai, M., A., Nihobashi, P., D., Healey, E., C., Vanryckeghem, P., D. (2006). *Communication Attitude of Japanese school – age children who stutter*. Prieiga per EBSCO duomenų bazę (žiūrėta 2011-02-03).

32. Langevin, M. (2001). *Helping children deal with teasing and bullying*.
<http://www.mnsu.edu/comdis/isad4/papers/langevin.html> (žiūrėta 2011-01-16).
33. Langevin, M., Bortnick, K., Hammer, T., Wiebe, E. (1998). Teasing/Bullying Experienced by Children who Stutter: Toward Development of a Questionnaire. *Contemporary Issues in Communication Science and Disorders*, 25, 12-24.
34. Lesinkienė, S., Karalienė, V. (2008). *Emocinės raidos įtaka tolimesniam vaiko asmenybės vystymuisi*. Vilnius: Švietimo ir Mokslo ministerija, Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
35. Makauskienė, V. (2008). *Logopedinės pagalbos mikčiojantiems moksleiviams modeliavimas į vaiką orientuoto ugdymo paradigmoje* (daktaro disertacija). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
36. Makauskienė, V. (2008). *Vaikų mikčiojimo terapija: metodų apžvalga ir derinimo galimybės*.
<http://www.medicine.lt/index.php?pagrid=leidiniai&subid=npl&strid=7828> (žiūrėta 2010-10-18).
37. Makauskienė, V., Ivoškuvienė, R. (2008). *Mokinių mikčiojimo įveikimas: logopedo knyga*. Vilnius: Firidas.
38. Onslow, M., Jones, M., O'Brian, S., Packman, A. (2009). Cognitive behavior therapy for adults who stutter: a tutorial for speech-language pathologists. *Journal of Fluency Disorders*, 34, 187–200.
39. Riley, G. (1994). *Stuttering Severity Instrument for children and adults SSI -3*. Austin: Texas.
40. Roth, I., Beal, D. (1999). *Teasing and bullying of children who stutter*.
<http://www.mnsu.edu/comdis/kuster/journal/roth.html> (žiūrėta 2010 - 12 -20).
41. Scott, L., Guitar, C., Chmela, K., M., A., Fraser, J., Murphy, B., Donaher, M., A., Caggiano, L. (2008). *Stuttering : Straight Talk for Teachers: a handbook for teachers and speech-language pathologists*. Memphis.
42. Shapiro, D. A. (1999). *Stuttering Intervention: a collaborative journey to fluency freedom*. Austin, Texas, PRO-ED.
43. Swartz , E., Gabel, R., Irani, F. (2009). *Speech-Language Pathologists' attitudes towards people who stutter*.
<http://www.nsslha.org/uploadedFiles/NSSLHA/publications/cicsd/2003FSLPsAttitudesTowardAgingandtheElderly.pdf> (žiūrėta 2011-02-01).
44. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.

45. The stuttering foundation of America . *Advice to those who stutter*. (2008). Memphis, Tennessee.

<http://www.stutteringhelp.org> (žiūrėta 2010 – 11 - 18).

46. Thomas, C., Howell, P. (2001). *Assessing Efficacy of Stuttering Treatments*.

47. Vanryckeghem, M., Brutten, G. (2006). *Behavior assessment battery: brochure*.

www.cohpa.ucf.edu/documents/BABandKiddycatBrochureProof.pdf (žiūrėta 2011-02-01).

48. Žutautienė, N. (2000). *Padėkime mikčiojančiam vaikui*. Kaunas: Vitae litera.

QUANTITATIVE AND QUALITATIVE ASSESSMENT OF COMPREHENSIVE SCHOOL STUDENT'S STUTTERING

The Bachelor Theses

Summary

The present Bachelor Thesis analyses external and internal features of stuttering, pupils' attitude towards stuttering and emotional assessment techniques, stuttering symptoms assessment methodology and analysis of degree of severity of stuttering.

A research aim has been formulated in order to assess quantitatively and qualitatively stuttering events frequency, nature, to assess physical concomitants, stuttering severity on the basis of methodological procedures (SSI) directives and reveal the quantitative assessment of potential stuttering evidence.

The study was conducted the monitoring method and monitoring data to supplement an interview. The study involved 27 stuttering students who have done the reading and spontaneous images and narrative in accordance with the task. Observation method was used to assess students' characteristics of stuttering and interview method completed a study revealing about students' views of their stuttering, emotional reactions to overcome problems of access.

The study found that most typical stuttering students external signs of stuttering: the repetition of sounds and syllables, sound extension, blocks. Mild stuttering, increased stuttering events frequency is characterized by more boys than girls. Also, boys reported more significant among the physical concomitants. Stuttering student's approach to his speech problem, and different emotional experiences of each student's case. Although the observed trend that students tend to negatively characterize their problem. Nevertheless, the majority of subjects able to manage it, quite objectively evaluate the severity of Stuttering, based on our experience, most of the subjects attended speech therapy sessions. It is therefore likely that the smooth talking skills to learn to reduce their concern about the play and the opportunities of managing a stuttering events.

Keywords: stuttering students, stuttering assessment, stuttering internal and external features.